

ΛΕΩΝΙΔΟΥ ΙΩ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΝ ΤΗ, ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ, ΣΧΟΛΗ, ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ, ΠΕΡΙ ΙΣΙΔΟΣ ΚΑΙ ΟΣΙΡΙΔΟΣ*

Καίτοι ἡ πραγματεία τοῦ Πλουτάρχου, περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος εἶναι ἡ μόνη ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐμπεριστατωμένη μονογραφία περὶ τῆς Ὀσιριακῆς θεολογίας καὶ λατρείας, ἡ διαφωτίζουσα τὰρχαῖα σχετικὰ αἰγυπτιακὰ κείμενα, ὡς τοιαύτη δέ. καὶ διὰ τὸ εὐρύτερον αὐτῆς συγκριτικὸν πλαίσιον, ἐνέχει πηγαίαν σημασίαν διὰ τὴν Ἱστορίαν τῶν θρησκευμάτων, ὅμως μέχρι τοῦδε ἔμεινεν αὐτὴ θρησκευτικῶς ἀνεπεξέργαστος.

Ἐπιληφθέντες ἀπὸ τριετίας τοῦ ἔργου, ἐνεκύψαμεν ἐν πρώτοις, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου, ὅπως ἐπιτύχωμεν ὀρθὴν καὶ μηδὲν ἀσαφὲς καταλείπουσαν ἐρμηνείαν αὐτοῦ, ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν πάσης περαιτέρω θρησκευτικῆς ἐπεξεργασίας.

Τὸ ἀπὸ τῆς ἑλλείψεως τοιαύτης ἐπιμεμημένης ἐρμηνείας κενὸν οὐδαμῶς πληροῦσιν οὐδ' αἰ σπουδαιότεραι τῶν εἰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας μεταφράσεων τῆς Πλουταρχείου πραγματείας¹. Τούτων ἡ μὲν γαλλικὴ εἶναι ἐλευθέρα παράφρασις, ἀφισταμένη τοῦ κειμένου, ἡ δὲ γερμανικὴ συνδυάζει, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε, τὴν προσπάθειαν, ὅπως ἀποδίδῃ τὸ κείμενον κατὰ τρόπον εὐληπτον χωρὶς νὰ ἀφίσταται αὐτοῦ, ἀμφότεραι δὲ πολλαχοῦ καὶ ὄλως ἀστοχοῦσι, προδίδουσαι ἄγνοιαν τῶν ἰδιωμάτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἔλλειψιν τοῦ εἰς Ἑλλήνας μόνον προσιδιάζοντος γλωσσικοῦ αἰσθητηρίου πρὸς κατανόησιν καὶ ἀπόδοσιν λεπτοτάτων περὶ τινος ἐννοίας ἀποχρώσεων. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς αὐτάς, ἰδιαιτέραν καὶ ἐπίπονον κατεβέβημεν προσπάθειαν περὶ τὴν διατύπωσιν τῆς μεταφράσεως κατὰ τὸ νεοελληνικὸν ἰδίωμα τῆς συγχρόνου ἀπλῆς καθωμιλημένης γλώσσης. Ἐφ' ἑνὸς μὲν προσε-

* Ἀνακοίνωσις, γενομένη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τῇ 17ῃ Ἰουνίου 1944, ἴδε: Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἔτος 1944, Τόμος 19ος (Συνεδρία τῆς 15 καὶ 17 Ἰουνίου 1944), Ἀθῆναι 1947, σελ. 267—273.

1. Plutarchs moralisch-philosophische Werke, übersetzt von J. F. S. Kalkwasser, III. Teil (Wien u. Prag, Franz Haas 1797), σελ. 71-161 καὶ: Oeuvres morales de Plutarque, traduites du grec par Ricard (nouvelle édition revue et corrigée) Tome V (Paris, Didier 1844) σελ. 318-399.

παθήσαμεν νὰ μὴ ἀποστῶμεν τοῦ κειμένου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ σειρᾶς τῶν διανοημάτων, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐφροντίσαμεν, ὅπως εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ κειμένου ἐξάρτησιν ἡμῶν μὴ θυσιασθῇ ἡ διατύπωσις κατὰ τρόπον δυσχεραίνοντα τὸν διὰ τῆς μεταφράσεως καὶ μόνης προσπαθοῦντα νὰ συλλάβῃ τὸ νόημα. Ἀπεφύγομεν δηλ. κατ' ἴσον λόγον τὰ δύο ἄκρα, τὴν ἐλευθέραν παράφρασιν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν περιδεῆ γραμματικὸν σχολαστικισμὸν ἀφ' ἑτέρου· γνώμονα εἶχομεν πάντοτε καὶ ἀξίωμα ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἡμῶν ταύτῃ τοῦτο: πῶς θὰ διτύπῃ τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ὁ Πλούταρχος ἐὰν ἔγραφε σήμερον, ὥστε νὰ καθίσταται πλήρως ἀντιληπτός, χωρὶς νὰ καταλείπῃ ἀμφιβολίας ἢ κενὰ εἰς τὰ διανοήματα αὐτοῦ. Οὕτως ἐλπίζομεν, ὅτι ἀπεφύγομεν τὴν τε ἀσέβειαν ἐναντι πνευματικοῦ προϊόντος, οὐ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀλλοιώσις, καὶ τὸ ἄχαρι καὶ δυσνόητον ἢ καὶ ἀκατανόητον, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν διατύπωσιν εἰς τινὰς τῶν προχείρως καταρτιζομένων μεταφράσεων, ἀποβαινούσας οὕτω ξένας καὶ πρὸς τὸ μουσικὸν αἰσθητήριον τῆς καθωμλημένης νεοελληνικῆς γλώσσης, ἥτις ἀξιοῖ ἀπλότητα, σαφήνειαν καὶ ἁρμονίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν οὕτω καταρτισθεῖσαν ὑφ' ἡμῶν μετάφρασιν, ἣν, τοῦ Θεοῦ βοηθοῦντος, ἐπιφυλασσόμεθα νὰ συνεκδόσωμεν μετὰ τῆς ὅλης θρησκευολογικῆς ἐπεξεργασίας τῆς Πλουταρχείου ταύτης πραγματείας.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου παρατηροῦμεν, ὅτι τοῦτο παρουσιάζει ἀλλοιώσεις, φθορὰς καὶ κενὰ, ἅτινα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ κατ' ἐξοχὴν δυσχερὲς καὶ ἀνώμαλον τοῦ Πλουταρχείου ὕφους καθιστῶσι πολλάκις προβληματικὴν μέχρις ἀδιεξόδου τὴν κατὰ τρόπον εὐληπτον ἀπόδοσιν αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ἐκδόσεων τοῦ κειμένου ὑπ' ὅσιν εἶχομεν ἐν τῇ μετὰ χεῖρας πραγματεῖᾳ δύο, τὴν τοῦ ἀειμνήστου διδασκάλου ἡμῶν Γρηγορίου Βερναρδάκη¹, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τὴν τελευταίαν τοῦ Sieveking². Καίτοι δὲ ἡ τελευταία αὕτη, στηριζομένη εἰς τε τοὺς κώδικας καὶ τὰς μέχρις αὐτῆς ἐκδόσεις, ἔχει τὴν ἐμφάνισιν καὶ προκαλεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἀξίωσιν ἐπιμεμημένης κριτικῆς ἐργασίας, ὅμως, ἐπιμελῶς διεκμελετωμένη καὶ ἀνακρινομένη, ἀστοχεῖ καταφανῶς ἐν οἷς ἀναμένει τις παρ' αὐτῆς διαφώτισιν, ἀντιπροσφέρουσα ἀναγνώσεις καὶ διορθώσεις, ἥμισυ εὐδοχούσας τὴν ἔννοιαν. Παρὰ τινὰς δ' ἐλαγίστας κριτικὰς διορθώσεις εὐστόχους, ἀντιπαραβαλλομένη ἐν τῷ συνόλῳ τῆς πρὸς τὴν ἐκδοσιν τοῦ Βερναρδάκη, ἀναδεικνύει αὐτὴν ἀσυγκρίτως ὑπερέχουσαν εἰς προσοχὴν καὶ κριτικὴν ἱκανότητα· διὸ καὶ τὸ ὑποκειμενικὸν κριτήριον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπερηφανίας διὰ τὴν ἐξέχουσαν φιλολογικὴν ἀξίαν καὶ δοκιμότητα τοῦ ἀει-

1. Plutarchi Chaeronensis moralia, recognovit Gregorius N. Bernardakis, Vol. II (Lipsiae, B. G. Teubner 1889), σελ. 471-557. Ἐφεξῆς συντεταγμένως: Β μετ' ἀκολουθοῦντων δύο ἀριθμῶν, ἐμφαινόντων σελίδα καὶ στίχον.

2. Plutarchi moralia, Vol. II, Fasc. 3, recensit et emandavit W. Sieveking (Lipsiae, B. G. Teubner 1932).

μνήστου ἀνδρὸς μεγάλως ἐνισχύθη ἀπὸ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξιολογήσεως τῆς βαθυνουστάτης ἐργασίας του, διεθνῶς διὰ τοῦτο ἀνεγνωρισμένης καὶ προκρινομένης, ἣν διὰ τοῦτο καὶ προεκρίναμεν ὡς βᾶσιν τῆς ἐργασίας ἡμῶν.

Καὶ ἤδη ἀνακοινοῦμεν τὸ πρῶτον νῦν ἐφεξῆς τὰς ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς Πλουταρχείου πραγματείας «*περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος*» παρατηρήσεις ἡμῶν :

Α' ΓΛΩΣΣΑΙ.

Εἰς τὸ περιθώριον τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου εἶχον, φαίνεται, σημειωθῆ ἐπεξηγήσεις ἢ συμπληρώσεις λέξεων ἢ ἐκφράσεων τινων ἢ πληροφορία περὶ αὐτῶν (γλῶσσαι). Αὗται, σὺν τῷ χρόνῳ, παρενεβλήθησαν διὰ τῶν ἀντιγραφῶν εἰς τὸ κείμενον, τινὲς μὲν εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν, ἥτοι εὐθὺς μετὰ τὴν λέξιν ἢ ἐκφρασιν, εἰς τὴν διασάφησιν τῆς ὁποίας ἀπεσκόπουν, ἄλλαι ὅμως ἐνεσφηνώθησαν ἀβασανίστως ἀλλαχοῦ τοῦ κειμένου ἢ καὶ συνησώρευθησαν πᾶσαι εἰς τὸ τέλος τῆς ὅλης σχετικῆς περιόδου τοῦ κειμένου, ὅπερ οὕτω παρουσιάζει διάσπασιν τῆς συνεχείας τοῦ λόγου καὶ ἀλλοίωσιν προφανῆ τῆς ἀρχικῆς του μορφῆς.

Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰ ἐξῆς χωρία :

1) § 4, 352 D (=B 474, 5).

Εἰς τὴν λέξιν *λίνον* ἀναφέρονται προφανῶς αἱ περὶ αὐτοῦ πολὺ κατωτέρω (352 E—F=B 474, 22—26) πέντε γραμμαί, ὑπείσειλθοῦσαι εἰς τὸ κείμενον ἀπὸ τοῦ περιθωρίου οὐχὶ εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τῆς ὅλης ἐνότητος περὶ τῶν εἰς τὰ ἔρια καὶ λινὰ ἀφορωσῶν καθαυτηρῶν διατάξεων τῆς § 4.

2) § 12, 355 F (=B 482, 17—18).

Ἡ εἰς τὸν Ἀρούρηριν ἀφορῶσα ἐπεξήγησις, ἔλλειπεστέρα τῆς εἰς τὸ τέλος τῆς αὐτῆς § (356 A=B 483,8—10) ὁμοίας, εἶναι προφανῶς προσθήκη μεταγενεστέρα ἀπὸ τοῦ περιθωρίου.

3) § 14, 356 D—E (=B 485,1—3 καὶ 7β—11).

Γλῶσσαι, διασπῶσαι τοῦ κειμένου τὴν συνέχειαν, εἶναι καὶ ἐνταῦθα :
α) ἡ συμπλήρωσις τῆς ἤδη ἀπὸ τοῦ κειμένου ὑποφαινομένης σημασίας τῆς πόλεως Κοπτοῦς (κόπτεσθαι=θρηνεῖν, πενθεῖν) διὰ τῆς μνείας καὶ ἄλλης φερομένης σημασίας :

«*τὴν δ' Ἴσιν αἰσθομένην κείρασθαι μὲν ἐνταῦθα τῶν πλοκάμων ἕνα καὶ πένθιμον σιολὴν ἀναλαβεῖν, ὅπου τῇ πόλει μέχρι νῦν ὄνομα Κοπιώ.*

ἔτεροι δὲ τοῦνομα σημαίνειν οἴονται στέρησιν τὸ γὰρ ἀποστρεφεῖν 'κόπτειν' λέγουσι. (=γλῶσσαι)

πλανωμένην δὲ πάντη καὶ ἀποροῦσαν κλπ».

β) ἡ περὶ παιδαρίων μαντευομένων ἐν κληδόσι πληροφορία :

«πλανωμένην δὲ πάντη καὶ ἀποροῦσαν οὐδένα προσελθεῖν ἀπροσάδητον, ἀλλὰ καὶ παιδαρίοις συντυχοῦσαν ἐρωτιῶν περὶ τῆς λάρακος· τὰ δὲ τυχεῖν ἐωρακότα καὶ φράσαι τὸ στόμα, δι' οὗ τὸ ἀγγεῖον οἱ φίλοι τοῦ Τυφῶνος εἰς τὴν θάλασσαν ἔωσαν.

ἐκ τούτου τὰ παιδάρια μαντικὴν δύναμιν ἔχειν οἶσθαι τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ μάλιστα ταῖς τούτων ὀτιτεύσθαι κληδοὶ παιζόντων ἐν ἱεροῖς καὶ φθεγγομένων δ τι ἂν τύχῃσι. (= γλώσσα)

αἰσθομένην δὲ...καὶ τεκμήριον ἰδοῦσαν.....τὸ παιδίον ζητεῖν κλπ».

4) § 16, 357 C (=B 487,2—3)

Καὶ ἡ πληροφορία περὶ ἀπονομῆς ἐκ μέρους τῶν Βυβλίων θρησκευτικῆς λατρείας πρὸς τὴν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἱσιδος ξυλίην νεκροθήκην τοῦ Ὀσίριδος εἶναι παρεντεθειμένη εἰς τὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς ὑπὸ τῆς Ἱσιδος ἀνακαλύψεως τῆς σοροῦ τοῦ Ὀσίριδος ἐν Βύβλῳ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλέως :

«τὴν δὲ θεὰν φανερὰν γενομένην αἰτήσασθαι τὴν κίονα τῆς στέγης ὑφελούσαν δὲ ῥᾶστα περικόψαι τὴν ἐρείκην, εἰτα ταύτην δὲθόνην περικαλύψασαν καὶ μύρον καταχεαμένην ἐγχειρίσαι τοῖς βασιλεῦσι,

καὶ νῦν ἔτι οἶεσθαι Βυβλίους τὸ ξύλον ἐν ἱερῷ κείμενον Ἱσιδος. (= γλώσσα)

τῇ δὲ σορῷ περιπεσεῖν καὶ κωκῦσαι τηλικούτον, ὥστε κλπ».

5) § 17 (=B 487).

Εἰς τὴν § 16 ἀνήκεν ἀρχικῶς καὶ τὸ πρῶτον κῶλον τῆς § 17 :

«ὅπου δὲ πρῶτον ἐρημίας ἔτυχεν.....—δακρύειν».

Πλὴν τοῦ κώλου τούτου, ὁλόκληρος ἡ ὑπόλοιπος § 17 εἶναι προφανῶς μακροπερίοδος γλώσσα, ἥτις, ἐνσφηνωθεῖσα μεταξὺ τοῦ ἀρχικοῦ τέλους τῆς § 16 (μετὰ τὴν λ. *δακρύειν*) καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς § 18 (*τῆς δ' Ἱσιδος πρὸς τὸν εἰδὸν Ὄρον ἐν Βούτῳ τρεφόμενον πορευθείσης*), διακόπτει τὴν συνέχειαν τῆς ἀφηγήσεως περὶ ταξειδίου τῆς Ἱσιδος ἀπὸ Βύβλου πρὸς τὸν ἐν Βούτῳ Ὄρον, κομιζούσης τὴν σορὸν τοῦ Ἱσιρίδος.

Ἡ παρένθετος μακροπερίοδος γλώσσα (B 487, 13β—488,7) πληροφορεῖ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ μετὰ τῆς Ἱσιδος ἀπὸ Βύβλου συνεκλεύσαντος πρεσβυτέρου βασιλόπαιδος τῆς Βύβλου.

Ὁ θάνατος οὗτος προῆλθεν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἰσχυροῦ φόβου, ὃν προὐκάλεσεν εἰς τὸν βασιλόπαιδα τὸ πρὸς αὐτὸν ὀργίλον βλέμμα τῆς Ἱσιδος¹.

1. Πρβλ. Λεωνίδου Ἰω. Φιλιππίδου, Ἡ Ἱστορία τῶν θρησκευμάτων ὡς Ἐπιστήμη (ἐναρκτήριος ἐπὶ ὀφηγεσία) Ἀθήναι, Πυρσός 1985 (σελ. 39 ἐξ :

Προστίθεται ὅμως ἐνταῦθα καὶ ἡ πληροφορία, ὅτι, κατ' ἄλλην παράδοσιν, ὁ βασιλόπαις ἐπνίγη κατὰ τὸν ἀπὸ Βύβλου πλοῦν, συνεπεία σφοδρᾶς τρικυμίας, «ὡς εἴρηται πρότερον». Αἱ τελευταῖαι αὗται λέξεις, δι' ὧν ἡ γλώσσα εἰσάγει τὴν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλόπαιδος δευτέραν ταύτην διάφορον παράδοσιν, μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ περὶ πνιγμοῦ παράδοσις αὕτη ἀνεφέρετο ἐν τῷ κειμένῳ, προφανῶς ἐν § 16, οὗ τὰ συμφραζόμενα ὄντως ἀποτελοῦσι τὸ δι' ἓνα πνιγμὸν ἀπαραίτητον πλαίσιον. Ὅθεν φαίνεται, ὅτι ἐν τῷ κειμένῳ τῆς § 16 ἀνεφέρετο ἀρχικῶς :

συνέκπλους τοῦ βασιλόπαιδος ἐκ Βύβλου
 τρικυμιώδης πλοῦς·
 πνιγμὸς τοῦ βασιλόπαιδος·

τὴν τοιαύτην δὲ μορφήν τοῦ κειμένου ἐγνώριζε, φαίνεται, ὁ συγγραφεὺς τῆς γλώσσης τῆς § 17 (ὡς ἐμφαίνει ἡ φράσις : «ὡς εἴρηται πρότερον»). Ἄλλ' ὅτε ἡ περὶ πνιγμοῦ παράδοσις ἐπεσκιάσθη διὰ τῆς μεταγενεστερᾶς παραδόσεως περὶ θανάτου τοῦ βασιλόπαιδος ἐξ αἰφνιδίου φόβου, ἀπειλήφθη ἀπὸ τοῦ κειμένου ἐκείνη ὑπὸ συμπληροῦ, ὅστις δὲν ἐφρόντισε νὰ διαγράψῃ καὶ ἀπὸ τῆς γλώσσης τὴν φράσιν : «ὡς εἴρηται πρότερον», ἥτις οὐδὲν πλέον εἶχε νόημα.

6) § 18, 358 A—B (=B 388, 12—24).

α') *Σημερινὸν ἠλλοιωμένον κείμενον* (B 488, 10—25α) :

«Τῆς δ' Ἴσιδος πρὸς τὸν υἱὸν Ὀρον ἐν Βούτῳ τρεφόμενον πορευθεῖσης, τὸ δ' ἀγγεῖον ἐκποδῶν ἀποθεμένης, Τυφῶνα κυνηγετοῦντα νύκτωρ πρὸς τὴν σελήνην ἐντυχεῖν αὐτῷ, καὶ τὸ σῶμα γνωρίσαντα διελεῖν εἰς τεσσαρεσκαίδεκα μέρη καὶ διαρρῖψαι τὴν δ' Ἴσιν πνυθόμενῃ ἀναζητεῖν ἐν βάριδι παπυρίῃ τὰ ἔλη διεκπέουσαν· ὄθεν οὐκ ἀδικεῖσθαι τοὺς ἐν παπυρίοις σκάφει πλέοντας ὑπὸ τῶν κροκοδείλων, ἢ φοβουμένων ἢ σεβομένων νῆ Δία διὰ τὴν θεόν. ἐκ τούτου δὲ καὶ πολλοὺς τάφους Ὀσίριδος ἐν Αἰγύπτῳ λέγεσθαι διὰ τὸ προστυγχάνουσαν ἐκάστῳ μέρει ταφὰς ποιεῖν. οἱ δ' οὗ φασιν, ἀλλ' εἶδωλα ποιουμένην διδόναι καθ' ἐκάστην πόλιν ὡς τὸ σῶμα διδοῦσαν ὅπως παρὰ πλείοσιν ἔχη ὑμᾶς, κἄν Τυφῶν ἐπικρατήσῃ τοῦ Ὀρου, τὸν ἀληθινὸν τάφον ζητῶν, πολλῶν λεγομένων καὶ δεικνυμένων ἀπαγορεύσῃ· μόνον δὲ τῶν μερῶν τοῦ Ὀσίριδος» κλπ.

β') *Ἀρχικὸν κείμενον* (B 488, 10—14α, 24—25α) :

«Τῆς δ' Ἴσιδος... κλπ. ἀποθεμένης, Τυφῶνα κυνηγετοῦντα νύ-

Ἡ παράστασις Ταμποῦ καὶ ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τὴν Κοινωνίαν καὶ τὴν Ἡθικήν), σελ. 41—42, § 3, ἐδ. 1

κτωρ πρὸς τὴν σελήνην ἐντυχεῖν αὐτῷ, καὶ τὸ σῶμα γνωρίζαντα διελεῖν εἰς τεσσαρεσκαίδεκα μέρη καὶ διαρροῖσαι· τὴν δ' Ἰσιν πυθομένην ἀναζητεῖν ἐν βάριδι παπυρίνῃ τὰ ἔλη διεκπλέουσαν· μόνον δὲ τῶν μερῶν τοῦ Ὀσίριδος οὐχ εὐρεῖν τὸ αἰδοῖον· κλπ.».

γ') Αἰ εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον γ λ ὦ σ σ α ι ἀπὸ τοῦ περιθωρίου, κατὰ τὴν προσήκουσαν αὐτῶν θέσιν :

Τῆς δ' Ἰσιδος,.... κλπ. ἀποθεμένης, Τυφῶνα κνηγετοῦντα νύκτωρ πρὸς τὴν σελήνην ἐντυχεῖν αὐτῷ, καὶ τὸ σῶμα γνωρίζαντα διελεῖν εἰς τεσσαρεσκαίδεκα μέρη καὶ διαρροῖσαι (B 488, 10—12α)·

ἐκ τούτου δὲ καὶ πολλοὺς τάφους Ὀσίριδος ἐν Αἰγύπτῳ λέγεσθαι διὰ τὸ προστυγχάνουσαν ἐκάστῳ μέρει ταφὰς ποιεῖν. οἱ δ' οὐ φασιν, ἀλλ' εἶδωλα ποιουμένην διδόναι καθ' ἐκάστην πόλιν ὡς τὸ σῶμα διδοῦσαν ὅπως παρὰ πλείουσι ἔχη τιμὰς, κὰν Τυφὼν ἐπικρατήσῃ τοῦ Ὄρου, τὸν ἀληθινὸν τάφον ζητῶν, πολλῶν λεγομένων καὶ δεικνυμένων ἀπαγορεύσει (16β—24α).

τὴν δ' Ἰσιν πυθομένην ἀναζητεῖν ἐν βάριδι παπυρίνῃ τὰ ἔλη διεκπλέουσαν (12β—14α)

ὅθεν οὐκ ἀδικεῖσθαι τοὺς ἐν παπυρίνοις σκάφοις πλόντας ὑπὸ τῶν κροκοδείλων, ἢ φοβουμένων ἢ σεβομένων νῆ Δία τὴν θεόν. (14β—16α)

μόνον δὲ τῶν μερῶν τοῦ Ὀσίριδος (τὴν Ἰσιν) οὐχ εὐρεῖν τὸ αἰδοῖον (24β—25α).

ἐνθα τὰς λέξεις «τὴν Ἰσιν» κρίνομεν ὡς μεταγενεστέραν προσθήκην, ὑπεισελθοῦσαν μετὰ τὴν μετὰ τοῦ κειμένου συμπλήσιν τῆς μακροπερίοδου γλώσσης, ἐνῶ εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον ἦτο περιττὴ ἢ ἐπανάληψις τοῦ μόλις ἐν τῷ προηγουμένῳ στίχῳ μνημονευθέντος ὑποκειμένου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κειμένων συγκρίνοντες τὰ β καὶ γ πρὸς τὸ α, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ μὲν δευτέρα τῶν γλωσσῶν, ἡ μικροτέρα, παρενεβλήθη κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν εἰς τὴν προσήκουσαν θέσιν, ἐνῶ ἡ μακροπερίοδος προτέρα, καίπερ συμπληροῦσα τὴν περὶ διαμελισμοῦ τοῦ Ὀσίριδος πληροφορίαν, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς λατρευτικὰς αὐτῆς συνεπειάς, ἀντὶ νὰ τεθῆ εὐθὺς μετ' αὐτήν, ἐτέθη εἰς τὸ τέλος μετὰ τὴν ἄλλην γλῶσσαν, πρωθυστερώς· οὕτω δ' αἱ δύο γλῶσσαι, συνενσφηνούμεναι, διασπῶσιν ἀποτόμως τὴν ἀπὸ τῆς λ. «διεκπλέουσαν» συνέχειαν τῆς ἀφηγήσεως περὶ ἀναζητήσεως τῶν μελῶν τοῦ Ὀσίριδος, ἀναλαμβανομένην μόλις μετὰ τὴν μακροπερίοδον σφήνα συναμφοτέρων τῶν γλωσσῶν, ἥτοι ἀπὸ τῶν λέξεων : «μόνον δὲ τῶν μερῶν τοῦ Ὀσίριδος κλπ.», ἐνθα ἐκτίθεται τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναζητήσεως.

7) § 20, 359 B (=B 491, 13).

ἐν δὲ Μέμφει

ὅπου καὶ τὸ σῶμα κείσθαι (=γ λ ὦ σ σ α ι)

τρέφεσθαι τὸν Ἄπιν κλπ.

8) § 53, 372 E εξ. (=B 527—528).

Τὰ πὸ τῆς λ. ἀμφοῖν μέχρι τέλους τῆς § (B 527,23—528, 4) εἶναι γλῶσσαι ἐπάλληλοι, ἦτοι: 527, 24—528,2α εἶναι γλῶσσα, ἡ δὲ τελευταία περίοδος τῆς § (528,2α—4) εἶναι γλῶσσα τῆς γλώσσης ταύτης. Οὕτω:

α) ἢ μὲν φράσις:

«ἀμφοῖν μὲν οὖσα χώρα καὶ ὕλη, ῥέπουσα δ' αἰεὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐξ ἑαυτῆς καὶ παρέχουσα γεννᾶν ἐκείνω καὶ κατασπείρειν εἰς ἑαυτὴν ἀπορροὰς καὶ ὁμοιότητας, αἷς χαίρει καὶ γέγηθε κυνηγομένη καὶ ὑποπιμπλαμένη τῶν γενέσεων.»

εἶναι προφανῶς προσθήκη αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, διορθοῦσα ἐπὶ τὸ μετριοτέρου τὴν ἀμέσως ἀνωτέρω προηγηθεῖσαν θέσιν, καθ' ἣν ἡ Ἴσις ἔχει συνυφασμένον πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς τὸν «ἔρωτα» (=τὴν μετὰ σφοδροῦ πάθους ἀδιάλειπτον προσήλωσιν καὶ προσκόλλησιν) οὐχὶ πρὸς ἄμφω, πρὸς τε τὸ ἀγαθὸν δηλ. καὶ πρὸς τὸ κακόν, ἀλλὰ μόνον πρὸς «τὸ πρῶτον καὶ κυριώτατον πάντων» (=πρὸς τὸ ἐπικρατέστερον ἐξ ὄλων ὕψιστον Ὄν), ὅπερ ταυτίζεται πρὸς τὸ ἀγαθόν: «ὃ τἀγαθῶ ταυτὸν ἐστι», καὶ ἐκεῖνο διακαῶς ποθεῖ καὶ ἐπιδιώκει («κἀκεῖνο ποθεῖ καὶ διώκει») —ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου ἀποφεύγει συστηματικῶς καὶ ἀποδιώκει (μακρὰν τῆς) τὸ ἐκ τοῦ κακοῦ προκύπτον μοιραῖον (=τὸ κακόν καὶ ὅσα μετέχουσιν αὐτοῦ, τὰς μοιραίας συνεπειάς του).

Εἰς διόρθωσιν ἐπὶ τὸ μετριοτέρου τῆς σαφοῦς ταύτης θέσεως τοῦ συγγραφέως ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς σχέσεως τῆς Ἴσιδος πρὸς τὸ ἀγαθόν καὶ πρὸς τὸ κακόν, ἐσημειώθησαν ἐν περιθωρίῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως τὰ ἐφεξῆς, ἐνθα λέγεται, ὅτι ἡ Ἴσις εἶναι μὲν ἕδαφος καὶ ὕλικόν πρόσφορον (κατάλληλον) καὶ διὰ τὰ δύο (διὰ τε τὸ ἀγαθόν καὶ διὰ τὸ κακόν), κλίνει ὅμως καὶ τείνει πάντοτε ἀφ' ἑαυτῆς ἐκ φύσεως πρὸς τὸ βέλτιον (πρὸς τὸ ἀγαθόν), εἰς ὃ καὶ προσφέρει ἑαυτὴν διὰ νά την γονιμοποιῇ τοῦτο καὶ νἀποθέτῃ μέσα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς τὰς ἐκσπερματώσεις του καὶ τὴν ποιικιλίαν τῶν ὁμοιοτήτων (=τῶν ὁμοίων ἀγαθῶν), μὲ τὰς ὁποίας αὕτη χαίρει καὶ ἐντρυφᾶ μὲ τὸ νὰ καθίσταται ἔγκυος ἀπὸ αὐτὰς καὶ νὰ γίνεται ὄργανον συνεχῶν γεννήσεων (—ὑπ' ἃ συναλληγορεῖται καὶ ἡ ἐν τῇ φύσει ὑψίστη λειτουργία τοῦ αἰωνίου θήλεος¹).

β) ἢ δὲ φράσις:

«εἰκὼν γάρ ἐστιν οὐσίας ἐν ὕλῃ ἢ γένεσις καὶ μίμημα τοῦ ὄντος τὸ γιγνόμενον.»

1. Πρβλ. Λεωνίδου Ἰω. Φιλιππίδου, Θρησκεία καὶ Ζωή (Ἀθήναι, Πυρσὸς 1938), σελ. 11 ἐξ.

εἶναι γλῶσσα μεταγενεστέρα πρὸς ἀποσαφήνισιν καὶ ἐπεξηγήσιν τῆς ἐν τῇ προηγηθείσῃ γλώσσῃ λέξεως: *δμοιότηας* («*κατασπείρειν εἰς ἑαυτὴν ἀποροῶς καὶ δμοιότηας*»), ἔξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι ἡ γλῶσσα αὕτη ἐτέθη εἰς τὸ περιθώριον, ὅταν ἡ προηγουμένη διορθωτικὴ προσθήκη εἶχε πλεον ἀποτελέσει μέρος τοῦ κειμένου.

Β' ΓΡΑΦΑΙ.

α) § 20,359 A (=B 491,6—7).

1. Ἐνταῦθα περιγράφεται ἡ διάταξις τῶν διαμερισμάτων τῶν Ἰσιακῶν ναῶν καὶ λέγεται, ὅτι οὗτοι ἐν μέρει μὲν διαπλοῦνται ἐλευθέρως εἰς ὑπαιθρίους πτέρυγας¹ καὶ δρόμους (=διαδρόμους)² ὑπαιθρίους καὶ καθαρούς, ἐν μέρει δ' ἔχουσιν ὑπὸ τὸ ἔδαφος (ὑπόγεια) καὶ σκοτεινὰ προετοιμαστήρια³,

«Θηβαίους εἰκότα καὶ σηκοῖς».

2. Τὸ χωρίον παρέσχε πολλὰ πράγματα τοῖς κριτικοῖς καὶ τοῖς ἐρμηνευταῖς.

¹ Αποκλειομένης τῆς, ἄνευ νοήματος, ἐκδοχῆς τῆς λ. *Θηβαίους* ὡς οὐσιαστικοῦ ἄρσενικοῦ, θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ πρώτης ἀκοῆς, ὅτι ἡ ἔκφρασις σημαίνει:

(στολιστήρια) *δμοιάζοντα πρὸς (Θηβαῖα=)Θηβαϊκά*.

² Ἄλλ' ἐάν, τῆς λέξεως: *Θηβαίους* λαμβανομένης ἐπιθετικῶς, ταύτην ἔχη τὴν σημασίαν ἡ ἔκφρασις, τότε δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τόσον ὁ Πλούταρχος, ὅσον καὶ ἡ πρὸς ἡν ἀπευθύνεται ἐν τῇ πραγματείᾳ του ταύτη ἱερεία Κλέα εἶχον γινῶσιν Θηβαϊκῶν στολιστηρίων, ἤτοι ἰδιούτων στολιστηρίων τῶν ἐν Θήβαις τῆς Αἰγύπτου ναῶν—διότι βεβαίως περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Θηβῶν δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος—, πρὸς τὰ ὅποια ἄνευ περαιτέρω ἐπεξηγήσεως καὶ διασαφήσεως ἠδύνατο νὰ παραμοιάζονται τὰ ἐνταῦθα

1. «αἱ τε τῶν ναῶν διαθέσεις πῆ μὲν ἀνεμμένων εἰς πτερὰ». Περβλ. Σ τ ρ ἄ β ω ν ο ς 17, 1: «τοῦ δὲ προνάου παρ' ἐκάτερον πρόκειται τὰ λεγόμενα πτερὰ».

2. Περβλ. Σ τ ρ ἄ β ω ν ο ς, αὐτόθι: «τῆς δὲ κατασκευῆς τῶν ἱερῶν ἡ διάθεσις τοιαύτη· κατὰ τὴν εἰσβολὴν τὴν εἰς τὸ τέμενος λιθόστρωτόν ἐστιν ἔδαφος, πλάτος μὲν ὅσον πλεθριαῖον ἢ καὶ ἔλαττον, μήκος δὲ καὶ τριπλάσιον ἢ τετραπλάσιον, ἐστὶν ὅπου καὶ μείζον· καλεῖται δὲ τοῦτο δρόμος...» (πλήθρον=100 πόδες=30 πήγεις ἑλληνικοὶ=30 γαλλ. μέτρα).

3. «στολιστήρια», ἤτοι διαμερίσματα, ἐν οἷς ἐφυλάσσοντο αἱ στολαὶ τῶν ἱερῶν (ἱματιοφυλακεῖα, ἀμφιοφυλακεῖα), μετὰ τῶν στολῶν δὲ καὶ ἄλλα σκευὴ λατρείας (σκευοφυλακεῖα), καὶ ἐνθα ἐνεδύοντο καὶ ἐξεδύοντο οὗτοι (ἀποδυτήρια, προετοιμαστήρια).

περιγραφόμενα διαμερίσματα τῶν Ἰσιακῶν ναῶν, χωρὶς νὰ καταλείπηται εἰς τὴν Κλέαν μηδεμίαν ὡς πρὸς τὴν παρομοίωσιν ἀσάφεια καὶ ἀμφιβολία.

Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην θὰ ἐνίσχυνεν αὐτὴ ἡ ἰδιότης τῆς Κλέας, ἥτις δὲν ἦτο μόνον προϊσταμένη τῶν ἐν Δελφοῖς θυιάδων ἱερείων τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου, ἀλλὰ καὶ παιδιόθεν ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῆς καθωσιωμένη εἰς τὰ Ὀσιριακὰ ἱερά, μεμνημένη εἰς τὰ Ὀσιριακὰ μυστήρια (§ 35)· ἐγνώριζε, συνεπῶς, καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν διάταξιν τῶν αἰγυπτιακῶν ναῶν καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰς ὀνομασίας τῶν διαμερισμάτων.

Ἄλλὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην καθιστᾷ ἀμφίβολον τὸ γεγονός, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῶν ἄχρις ἡμῶν διασωθεισῶν πηγῶν περιγράφονται οὐδὲ καὶ ἀξιούνται μνείας ἰδιαιτέρας θηβαϊκὰ στολιστήρια, ἥτοι ἀμφοφυλακεῖα τῶν ἐν Θήβαις καὶ τῇ περιοχῇ τῆς πόλεως ταύτης ναῶν, οὐδ' ἐξαίρονται που ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ τοιαῦτα στολιστήρια ὡς πρότυπα διὰ τὰντίστοιχα διαμερίσματα τῶν ἀλλαχοῦ, ἔξω τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου, ναῶν, τῶν ἐπ' ὀνόματι αἰγυπτιακῶν θεοτήτων τιμωμένων.

Τούτου ἕνεκα, ἡ περὶ προτύπων θηβαϊκῶν στολιστηρίων εἰκασία, ἦν οὐδὲ καὶ ἀναφέρουσιν οἱ περὶ τὸ χωρίον ἀσχοληθέντες, δεόν νὰ ἐγκαταλείφθῃ. Καὶ ὁ ἀείμνηστος Βερναρδάκης γράφει τὴν λ. *Θηβαίοις* οὐχὶ ἐπιθετικῶς διὰ μικροῦ θ, ἀλλὰ διὰ μεγάλου Θ κατὰ τοὺς ἀρίστους τῶν κωδίκων, ὡς εἶναι καὶ διὰ τούτου θέλη νάποκλείσῃ τὴν ἐπιθετικὴν τῆς λ. ἐκδοχὴν.

3. Τινὲς (Bouhierus καὶ Sieveking) διορθοῦσι τὴν λ. εἰς *θηκαίους*:

Ἐο S. : *θηκαίους* *εἰκότα* καὶ *σηκοῖς*

Ἐο Bouhierus, παραλείπων τὴν λ. καὶ, γράφει :

θηκαίους *εἰκότα* *σηκοῖς* ¹.

θηκαῖος = ὁ περιέχων θήκας ἢ ὅμοιος πρὸς θήκην ἢ ὁ χρησιμεύων ἀντὶ θήκης ἢ ὁ διατηρούμενος ἐντὸς θήκης·

θήκη δὲ λέγεται τὸ ξύλινον κιβώτιον (φέρετρον), συνηθέστατα ἀνθρωπόσχημον, ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ Αἰγύπτιοι ἐνέκλειον τοὺς νεκροὺς τῶν μετὰ τὴν βαλσάμωσιν αὐτῶν (νεκροθήκη) ².

Ἐν Ἡροδ. 2, 86 ἀναγινώσκομεν, ὅτι τοὺς οὕτω συσκευαζομένους νεκροὺς τῶν φυλάσσουσιν οἱ Αἰγύπτιοι ἐντὸς οἰκήματος πλήρους τοιοῦτων νεκροθηκῶν οὐχὶ ὑπίους, ἀλλ' εἰς ὀρθίαν στάσιν : «οὕτω θησαυρίζουσιν ἐν οἰκῆματι *θηκαίῳ*, ἰστάντες ὀρθὸν πρὸς τοῖχον» ³.

1. Ἡ παράλειψις τοῦ καὶ δὲν εἶναι ἀπροσάρμοστος πρὸς τὸ Πλουτάρχειον ἰδίωμα ἐν διὰ δυοῖν, καθ' ὅ : «θηκαῖα καὶ σηκοῖ» θὰ ἰσοδυναμεῖ τῷ : «θηκαῖοι σηκοῖ».

2. Παρὰ Πλουτάρχῳ, ἐνταῦθα 13,356 C ἐξ. καὶ Διοδώρῳ 1, 92 ἡ ἑυλίγη νεκροθήκη καλεῖται καὶ λάρναξ, ὅπερ ταυτόσημον πρὸς τὴν ἱερὰν θήκην παρ' Ἡροδότῳ 2, 90 (ἱερὰς θήκας).

3. Πρβλ. καὶ τὴν παρὰ Διοδ. 1,83 πληροφορίαν, ὅτι καὶ τὰ ἱερά ζῶα οἱ Αἰγύπτιοι, μετὰ τὴν ταρίχευσίν των, «θάπτουσιν ἐν ἱεραῖς θήκαις».

Ἔθεν: *οἴκημα θηκαῖον*—τὸ πλήρες θηκῶν διαμέρισμα, τὸ νεκροφυλακεῖον, ὁ νεκροθάλαμος, κείμενος συνήθως ἐντὸς τῆς οἰκίας (Διοδ. 1,92), ἔνθα ἐφυλάσσοντο οἱ οἰκογενεῖς νεκροί, ἀπολαύοντες τῶν νενομισμένων τιμῶν ἐκ μέρους τῶν ἐπιζώντων (νεκυολατρεία). Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Διοδώρου, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς κατὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν εἰθισμένης τάξεως, ἀντιδιαστέλλεται ἡ *θήκη* ἢ *λόγναξ* πρὸς τὸν *τάφον* ἢ, ἐλλείψει τάφου, πρὸς τὸ (θηκαῖον) *οἴκημα* ὡς περιεχόμενον πρὸς περιέχον: «τὸ δὲ σῶμα τιθέασιν οἱ μὲν ἔχοντες ἰδίους τάφους ἐν ταῖς ἀποδεδειγμέναις θήκαις, οἷς δ' οὐχ ὑπάρχουσι τάφον κτήσεις, καινὸν οἴκημα ποιοῦσι κατὰ τὴν ἰδίαν οἰκίαν καὶ πρὸς τὸν ἀσφαλέστατον τῶν τοίχων ὀρθὸν ἰστάσι τὴν *λόγνακα*».

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ θήκης καὶ θηκαίου.

Σηκός δὲ σημαίνει: τόπος περιπεφραγμένος, καὶ δὴ: 1) ὁ χρησιμεύων ἰδίᾳ πρὸς περιποίησιν ἀμῶν, ἐρίφων, μόσγων: ἡ μάνδρα, ἡ στάνη¹—2) ὁ ἱερός περιβόλος, ὁ μικρὸς ναός, ὁ ναῖσκος, τὸ παρεκκλήσιον—3) ἡρῶν, μνήμη, περίκλειστον κοιμητήριον, ὄστεοφυλακεῖον.

Κατὰ ταῦτα, ἐὰν τὸ κείμενον εἶχε τὴν γραφὴν: «*στολιστήρια θηκαῖοις εἰοκότα καὶ σηκοῖς*», θὰ ἐσήμαινεν: ἀμφοφυλακεῖα, ὁμοιάζοντα πρὸς (θηκαῖα=) νεκροθαλάμους καὶ ναῖσκους· ἐὰν δ' εἶχε τὴν γραφὴν: «*θηκαῖοις εἰοκότα σηκοῖς*», θὰ ἐσήμαινεν: ὁμοιάζοντα πρὸς (θηκαῖους σηκοῦς=) ναῖσκους, περιέχοντας νεκροθήκας².

Ἡ ἐρμηνεία αὕτη, κατ' ἀμφοτέρας αὐτῆς τὰς ταυτοσημούς διατυπώσεις, ἀνταποκρίνεται πλήρως 1) πρὸς τὴν πληροφορίαν τοῦ Πλούταρχου, ὅτι τὰ στολιστήρια ταῦτα ἦσαν χῶροι ὑπόγειοι, σκοτεινοὶ καὶ ἀκάθαρτοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄνω φωτεινοὺς ὑπαιθρίους καὶ καθαροὺς χώρους, καὶ 2) πρὸς τὴν εὐρυτάτην ἐν Ἀνατολῇ ἔκπαιλι κρατοῦσαν συνήθειαν τῆς εἰς ὑπο-

1. Εἰς τὴν σημασίαν ταύτην (ποιμνιοστάσιον) ἐκδέχεται ἡ γερμανικὴ μετάφρασις (Kalkwasser, ἐνθ' ἄν., σελ. 92 ὑποσημ.) τὴν λέξιν *σηκός*, ὡς πρὸς δὲ τὴν λ. *θηκαῖοις* ὑποθετεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ H. D. Semler, *Erklärung der Ägyptischen Alterthümer durch Übersetzung der Schrift Plutarchs von Isis und Osiris und die Nachricht von Ägypten aus Herodots zweitem Buche* (Breslau und Leipzig 1748): *συβοσίοις*, ἀντὶ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ (θηκαῖοις), «ὅπερ ἐνταῦθα οὐδὲν δύναται νὰ σημαίνῃ». Οὗτω δὲ μεταφράζει ὁ Kalkwasser: (στολιστήρια) ὁμοιάζοντα πρὸς χοιροστάσια καὶ ποιμνιοστάσια. Ὅτι ἡ ἐκδοχὴ καὶ ἡ μετάφρασις αὕτη εἶναι πρόχειρος, ἀβασάνιστος, ἀκαλαισθητος, βέβηλος καὶ ἀπορηπτεῖα μόλις εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ εἴπωμεν οὐδ' ἥττό ποτε δυνατόν ὁ Πλούταρχος νὰ παραβάλλῃ τὰ στολιστήρια τῶν αἰγυπτιακῶν ναῶν πρὸς χοιροστάσια (!!)· πλὴν τούτου, ὑφίσταται καὶ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν μανδρῶν, αἵτινες εἶναι ὑπαιθρῖαι, καὶ τῶν κλειστῶν ὑπογείων σκοτεινῶν χώρων, εἰς οὓς τοποθετεῖ ὁ Πλούταρχος τὰ στολιστήρια.

2. Πρὸβλ. τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν: *en forme de cellules ou des chapelles*.

γείους χώρους (νεκροθαλάμους ἢ ναῖσκους) ταφῆς νεκρῶν εἰς ἐπὶ τούτῳ λάρνακας ἢ κρύπτας. Εἰς τοιαύτας κρύπτας ἐν ναοῖς ἐφυλάσσοντο καὶ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων αἱ θῆκαι¹.

¹ Ἀλλὰ πρὸς τὴν διόρθωσιν *θηκαίους* ἀντίκεινται:

α) ἡ παρὰ πᾶσι τοῖς κώδιξι γραφή: Θ η β α ί ο ι ς, ἐν ἧ προφανῶς διασώζεται ἡ τοῦ κειμένου παράδοσις² σημειωτέον δ³, ὅτι ἡ λέξις παραδίδεται μετὰ κεφαλαίου Θ, ὅπερ ἀποκλείει καὶ τὴν διόρθωσιν θ η κ α ί ο ι ς καὶ τὴν ἐπιθετικὴν ἐκδοχὴν (θηβαϊκοῖς).

β) ἡ, τούτου ἕνεκα, ἐμμονὴ τῆς Βερναρδακείου ἐκδόσεως εἰς τὴν γραφὴν ταύτην (Θηβαίους).

Ὅθεν δεόν νάναζητήσωμεν ἄλλην διέδοξον εἰς τὸ πρόβλημα, ἀφ³ ἐνὸς μὲν παραφυλάσσουσαν τὴν αὐθεντικὴν παράδοσιν τοῦ κειμένου (Θηβαίους), ἀφ³ ἑτέρου δ³ εὐδοουμένην ὑπὸ τῶν συμφραζομένων, ἄνευ προσφυγῆς εἰς ἐπιθετικὴν ἐκδοχὴν.

4. Τὴν διέξοδον ταύτην νομίζω, ὅτι δεόν νάναζητήσωμεν ἀφ³ ἐνὸς μὲν εἰς τὴν, ἤδη ἀπὸ τοῦ δ³ αἰῶνος π. χ., κρατοῦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρὰ τῷ ἑλληνιστικῷ κόσμῳ εὐρυτάτην συνήθειαν τῆς δι³ ἑλληνικῶν χαρακτῆρων μετὰ γραφῆς ἀλλογλώσσων κειμένων καὶ ξένων λέξεων², ἀφ³ ἑτέρου δ³ εἰς τὴν ἐξ Αἰγυπτιακῶν καὶ ἑλληνικῶν στοιχείων σύνθεσιν τῆς Κοπτικῆς, τῆς τότε δηλ. καὶ ἔκτοτε λαλουμένης Αἰγυπτιακῆς γλώσσης².

1. Πρβλ. Σ τ ρ ά β ω ν ο ς 17, 1: «ἐν τῷ ἱερῷ (ἐν Σαΐ τῇ μητροπόλει τῆς κάτω Αἰγύπτου) ἡ θήκη κεῖται τοῦ Ψαμμητίχου» κ. ἄ.

2. Περὶ τῆς εὐρυτάτης ταύτης μεταγραφικῆς, ἐν τοῖς ἑλληνιστικοῖς ἐκείνοις χρόνοις, συνηθείας διέλαβον ἄλλοτε διὰ μακρῶν ἐν τῇ πραγματείᾳ μου: Λ ε ω ν ῖ δ ο υ Ἰ ω ά ν. Φ ι λ ι π π ῖ δ ο υ, Ἡ περὶ μεταγραφῶν θεωρία τοῦ Franz X. Wutz (1923-1925). Συμβολὴ εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Νέας Σιών»). Ἐν Ἀγία Πόλει Ἱερουσαλήμ, Τύποις Ἰ. Κοινῷ τοῦ Παναγίου Τάφου 1928, σελ. 1-242. Πρβλ. Τ ο ὕ α ὐ τ ο ὕ, Ἱστορία τῆς θρησκείας τοῦ ἀρχαίου Ἰσραήλ. Τόμος Α': Ἡ Π. Δ. ὑπὸ τὸ φῶς τῆς συγχρόνου Ἐπιστήμης (Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς συγχρόνου θεολογικῆς κινήσεως) Ἀθῆναι, Τύποις «Πυρσοῦ» 1938, σ. 63-65: «Ἐάν ἡ μετάφρασις τῶν Ὁ' παρουσιάξῃ ἢ ἔχῃ ἰδιότυπον μορφήν, τοῦτο (κατὰ τὸν Wutz), διότι οἱ Ὁ' δὲν μετέφρασαν ἐξ ἑβραϊκοῦ κειμένου, ἀλλ' ἐκ μετὰ γραφῆς, ἤτοι ἐκ κειμένου ἑβραϊκοῦ μεταγεγραμμένου δι' ἀντιστοιχῶν ἑλληνικῶν χαρακτῆρων... Τοιαῦται δι' ἑλληνικῶν χαρακτῆρων μεταγραφαὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου, ἦτοι κείμενα ἀποδίδοντα τὸ ἑβραϊκὸν κείμενον δι' ἑλληνικῶν χαρακτῆρων..., ἦσαν διαδεδομένα ἤδη ἀπὸ τοῦ δ' ἢ γ' αἰῶνος π. Χ., ὅτε εἰς τὰς ἑλληνοκρατούμενας χώρας καὶ φυλάς ἤρχισεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὑπὸ τὸν ἑλληνιστικὸν αὐτῆς τύπον, νὰ ὑποκαθιστῆ τὴν μητρικὴν γλῶσσαν τῶν λαῶν, τῶν ὑφισταμένων τὴν ἑλληνικὴν ἐπιρροήν». Πρβλ. καὶ τὸ συνημμένον τῇ παρουσίᾳ ἀνακοινώσεσι EXCURSUS περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα καὶ τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενα ἐν Α. Φιλιππίδου, Ἡ περὶ μεταγραφῶν κλπ. σελ. 124 ἐξ.

3. Πρβλ. Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Περὶ

Ἐγκύπτοντες εἰς μελέτην τῶν περιστατικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς προϋποθέσεις, ἀφ' ὧν καὶ μόνον εἶναι δυνατὴ ἡ κατανόησις τῆς μετὰ χεῖρας πραγματείας τοῦ Πλουτάρχου, συνάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ λ. Θηβαίοις (τὸ Θηβαῖον—τὰ Θηβαῖα) εἶναι ἐξελληνισμένη αἰγυπτιακὴ λέξις, εἶναι τ. ἢ. μεταγραφὴ δι' ἐλληνικῶν χαρακτῆρων τῆς αἰγυπτιακῆς λέξεως *teb'* μεταγενεστέρως :t(j)ba(t)= θήβη, κιβώτιον, κιβωτός, θήκη—κοπτισί: taibe=σαρκοφάγος, λάρναξ, νεκροθήκη, νεκροθάλαμος, κατακόμβη—Χαλδαισί: τεβουθά, ἀραβιστὶ ὁμοίως=θήκη, νεκροκράββατον,—Ἑβραϊσί: תְּבֵי (θεβά), ἡ ἀνθρωποδόχος κιβωτός².

Ἄπασαι, ἐξ ἄλλου, αἱ ξέναι αὗται λέξεις διασώζουσι τὴν πρωτοελληνικὴν λέξιν: θήβη ἢ τήβη (πρβλ. τύμβος), περὶ ἧς ὁ λατῖνος σ. Varro παρέχει τὴν ἐξῆς πληροφορίαν: «lingua prisca, et in Graecia Aeoles, Boeotii sine afflatu vocant *colles tebas*, et in Sabinis, quo e Graecia venerunt Pelasgi, etiam nunc ita dicunt. Cujus vestigium in agro Sabino via Salaria non longe a Reate milliarius clivus appellatur *tebae*», ἦτοι: «ἐν τῇ πρωταρχαίᾳ γλώσσῃ, καὶ ἐν Ἑλλάδι οἱ Αἰολεῖς Βοιωτοὶ, ἀνευ δασύτητος (τ. ἔ. διὰ τοῦ τ ἀντὶ τοῦ θ) καλοῦσι τοὺς λόφους *τήβας*· καὶ ἐν Σαβίνοις, ὅπου ἐξ Ἑλλάδος ἦλθον Πελασγοί, καὶ σήμερον οὕτω λέγουσι. Τούτου δὲ λείψανον ἐν τῷ ἀγρῷ τῶν Σαβίνων κατὰ τὴν Σαλαρίαν ὁδὸν οὐχὶ μακρὰν τῆς Ρεάτης ὀκτοστάδιος λόφος ὀνομάζεται *Θήβαι*»³.

Ἡ σημασία αὕτη (Θηβαίοις *δοικία*=ὁμοιάζοντα πρὸ θηβαῖα, ἦτοι πρὸς νεκροθαλάμους), ἦν, μήπω προταθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἄχρῃ τοῦδε περὶ τὸν νοῦν τοῦ χωρίου ἀσγοληθέντων, προτεινομεν διὰ τῆς παρούσης ἡμῶν ἀνακοινώσεως, ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὰ ἐξῆς πλεονεκτήματα:

α) παραφυλάσσει τὴν ὑπὸ πάντων τῶν κωδίκων μαρτυρουμένην καὶ διὰ γε τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Βερναρδάκη προτιμωμένην γραφὴν *Θηβαίοις*, ἐν ἧ τὸ κεφαλαῖον Θ (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ μικρὸν θ τοῦ ἐπιθετικοῦ) μαρτυρεῖ, ὅτι πρόκειται περὶ οὐσιαστικοῦ ὀνόματος·

β) δικαιοῖ, ἐπομένως, ἡ ἡμετέρα ἐκδοχὴ τὴν ὁμόφωνον παράδοσιν τοῦ καμμένου ὡς πρὸς τὴν γραφὴν τῆς λέξεως ταύτης·

γ) προσφέρει ἐρμηνείαν συμφωνοτάτην πρὸς τὰ συμφραζόμενα:

(οἱ ναοὶ) ἐν μέρει μὲν διαπλοῦνται ἐλευθέρως (ἐκτείνονται ἀνοι-

τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς θείας Γραφῆς βιβλία Δ, Τόμ. 4 (Ἀθῆναι Φ. Καρμπίνου—Κ. Βάφα 1849), σελ. 841-842 καὶ 842, ὑποσ. α.

1. Πρβλ. Adolf Erman, ἐν: Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 46, 123.

2. Πρβλ. Γεν. 6, 14, 8, 19. Ἐξ. 2, 3-5.

3. Ἰακώβου Θεομοπούλου, Πελασγικά (Ἀθῆναι Π. Δ. Σακελλαρίου 1912), σελ. 212-13. Πρβλ. τὴν λυδικὴν λ. τάβα (αὐτόθι, σελ. 419) καὶ σελ. 857α.

κατὰ εἰς τὸ ὑπαιθρον) εἰς πτέρυγας καὶ διαδρόμους ὑπαιθρίους καὶ καθαρούς, ἐν μέρει δ' ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφος (ὑπόγεια) κρυφὰ καὶ σκοτεινὰ προετοιμαστήρια (ἱματιοφυλακεῖα, ἀμφοφυλακεῖα), ὁμοιάζοντα πρὸς νεκροθαλάμους (κατακόμβας) καὶ πρὸς ὀστεοφυλακεῖα·

δ) στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἱστορικῶς ἀπηκριβωμένης ἠ μεταγραφικῆς συνηθείας τῶν χρόνων ἐκείνων, δι' ἧς ἰδίᾳ παρεφύλασσοντο ὑπὸ ἑλληνικῆς ἢ ἑλληνομόρφους λέξεις ξέναι ὀνομασίαι καὶ ὄροι, πρωτοελληνικῆς πάντως καὶ οὗτοι προελεύσεως, μάλιστα δ' ἀναφερόμενοι εἰς τὴν λατρείαν· τοῦτο

1. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα θ προκύπτει, ὅτι ἐγράτει ἐν Αἰγύπτῳ εἰς εὐρείαν κλίμακα τὸ ἔθος τῆς δι' ἑλληνικῶν γραφικῶν χαρακτήρων μεταγραφῆς ἀλλογλώσσων κειμένων καὶ ξένων λέξεων, ἐν οἷς καὶ αἰγυπτιακῶν, προφανῶς ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀνάγκην, ὅπως καθίσταται δυνατόν νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὰ καὶ πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν ὀρολογίαν οἱ διανοούμενοι καὶ ὁ λαός, καθόσον μόνον δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων ἠδύναντο νάναγινώσκωσι καὶ γράφωσι καὶ οἱ γηγενεῖς καὶ οἱ ἑλληνισταὶ ξένοι τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν. Τοιαῦται μεταγραφαὶ κειμένων συνεκεντροῦντο συστηματικῶς εἰς τὴν περίφημον βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας. Πρβλ. ὑποσημ. 13 καὶ τὸ συνημμένον τῇ παρουσίᾳ EXCURSUS.

2. Καὶ παρὰ τοῖς Ο' ὑπὸ λέξεις καθαρῶς ἑλληνικῆς (πέρας, ἱερεῖς, γὰρ) κρύπτονται ἑβραϊκαὶ λέξεις μεταγεγραμμέναι (ΓΕΡΑΕ, ΕΡΕΣ, ΣΑΡ), ἡ φαινομενικῶς δ' ἑλληνικὴ λέξις οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἐξελληνισμὸς ὀρθῆς ἢ ἐσφαλμένης μεταγραφῆς. Ὁ, οὕτως εἰπεῖν, ἑλληνομορφισμὸς οὗτος τῶν μεταγραφῶν ἐξαπατᾷ τὸν ἀναγνώστην, μὴ φανταζόμενον, ὅτι ὑπὸ τὰς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ παρελαυνούσας καθαρῶς ἑλληνικὰς ταύτας λέξεις κρύπτονται ἑβραϊκοὶ τύποι, πρωτοελληνικῆς καὶ οὗτοι προελεύσεως. Πρβλ.:

Ἰερ. 23, 26 θαρμεῖτ, θελαμητ—θελήματα!

Ἰερ. 38 (31), 21 ταμρούρ, ταμρουρεῖν—τιμωρίαν!

Ἰερ. 40 (33), 11 ἔβρ. τωδὰ—μεταγρ. ΘΩΔΑ, ἀντιγρ. ΘΩΡΑ, οἱ Ο': δῶρα!

2 Βασ. 17, 20 μικιὼλ (=ἐξ ὄλων). μεταγρ. ΜΙΚΟΡ, οἱ Ο': μικρόν.

1 Βασ. 5, 4 ἔβρ. ράκ, μεταγρ. ραχ—οἱ Ο' ράχισ!

Ἡσ. 14, 19 ἔβρ. κενέσερ, μεταγρ. κενεσερ, οἱ Ο': ὡς νεκρός!

Νεεμ. 8, 3 μιν χαὼρ (=ἀπὸ τοῦ φωτός), μεταγρ. μεναωρ, Ο': ἀπὸ τῆς ὥρας!

4 Βασ. 6, 25 κάβ—Ο' κάβος!

Δαν. 9, 3 σάκ—Ο' σάκκος, 1 Βασ. 10, 1 πάχ—φάκ Ο' φακός.

Πρβλ. καὶ Λ. Φίλιππίδου, Ἡ περὶ μεταγραφῶν κλπ. σελ. 73, 95. Δι' ὃ καὶ ἐγράφομεν τότε (σελ. 75): «τίς δύναται ποτε νὰ φαντασθῆ, ὅσον καὶ ἂν ἀγωνίζηται νὰ συναγάγῃ ἔννοιάν τινα ἐκ τῶν συμφραζομένων, ὅτι ὑπὸ λέξεσι καθαρῶς ἑλληνικαῖς κρύπτονται τόσον δεξιῶς μεταγραφαὶ ἑβραϊκῶν λέξεων τελείως διαφόρου σημασίας καὶ ὅτι ἄρα ὑπὸ ἑλληνομόρφον κείμενον ἐμφωλεύουσι τοιαῦτα τῆς ὀρθῆς ἐννοίας κωλύματα;» Πρβλ. καὶ Φίλωνος, Βίος Μωϋσέως 2, 7 ἐνθα λέγεται, ὅτι ὅσοι ἐμάθωσι τὴν ἑβραϊκὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν «καθάπερ ἀδελφάς, μᾶλλον δ' ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐν τε τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς ὀνόμασι τεθήπισα». Περὶ τῆς σημασίας, ἣν τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Φίλωνος, ἐν συνδυασμῷ οὐ μόνον πρὸς μεταγραφικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑβραϊκὰς λέξεις ἐμφανοῦς ἑλληνικῆς προελεύσεως, ἔχει διὰ τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τῆς, οὕτω λε-

δ', ἀφ' ἑνὸς μὲν, διότι καθωμιλημένη ἐν Αἰγύπτῳ γλῶσσα ἦτο ἡ Ἑλληνική, ἀφοῦ καὶ λατινικὰ ἀκόμη κείμενα μεταγράφοντο ἑλληνιστί, ὅπως τυγχάνωσιν εὐρυτέρου κύκλου ἀναγνωστῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ξένοι (Ἑλληνες, Ἰουδαῖοι κλπ) τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον ὑποστῆ ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γλωσσικῶν ἰδιωτισμῶν¹.

ε) ἡ μεταγραφή αὕτη, παραφυλάσσουσα τὸν διὰ τοὺς ὑπογείους σκοτεινοὺς νεκροθαλάμους (κρύπτας, κατακόμβας) αἰγυπτιακὸν πρωτοελληνικῆς προελεύσεως ὄρον, ἐξησφάλιζε περισσότερον τῆς δι' ἑλληνικῶν ὄρων μεταφράσεως τὴν ἐκ μέρους τῆς Κλέας, πρὸς ἣν ἀπηυθύνετο ὁ Πλούταρχος, κατανόησιν ἐκείνου, ὅπερ ἤθελεν οὗτος νὰ δηλώσῃ γράφων εἰς ἰέρειαν, παιδιόθεν ἐξωκειωμένην πρὸς τὴν λατρευτικὴν αἰγυπτιακὴν ὁμολογίαν².

ς) ὀλοκληροῦται δι' αὐτῆς τοῦ χωρίου ἡ ἔννοια, παραφυλάσσεται ἡ ἱερότης τοῦ ὑπὸ τῷ ναῶ χώρου (ὃν ἐξ ἀντιθέτου βεβηλώνει ἡ γραφή: συ-

γομένης, πρωτοελληνικῆς θεωρίας (Πρβλ. Λεωνίδου Ἰω. Φιλιππίδου, Πρωτοελληνικὰ καὶ παραδείσια ἀνάλεκτα ἐξ ἐπόψεως θρησκευολογικῆς—Μυτιλήνη, Ποιμήν, 1948), καθ' ἣν ἡ πρωτοελληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ μήτηρ πασῶν τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν θεωρουμένων ὡς ἀρχαιοτάτων, θὰ πραγματευθῶμεν ἄλλοτε. Πρβλ. τὰς ἐβρ. λέξεις: γιὰ γιν=οἶνος, σεχ (κ) ιάρ=ζάχαρις, ζεμωρά=τσιμουργιὰ, περεῖ=ὁμῶρα, ἀδιρ=ἀδρός, πασά'=πεσεῖν, ἀραγιά=ἀφρούμενος, ἀλά'=ἄλεσθαι, β(=μπ)αμά=βωμός, μάγ=μάγος, κέβερ=κιβώριον, πιλέγες=παλακός,—κίς, δ(=ντ)ούρ=τὸ σκληρὸν ξύλον κ. ἄ. Καὶ τὴν ὀρθὴν ἐτυμολογίαν τῆς πρωτοελληνικῆς λέξεως: «θρησκεία», περὶ ἧς οὐδεμία εὐρηται μονογραφία ἐν τῇ διεθνεί βιβλιογραφίᾳ, διασώζει, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἡ ἐβραϊκὴ ἔκφρασις δέρεχ—ιά=ὁδὸς Θεοῦ (δ=θ, ρ=ρ, χ=σκ), ἥτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μεταγραμματισμὸς τῆς ἑλληνικῆς λ. δι' ἀντιστοίχων ἐβρ. χαρακτήρων, ὡς θ' ἀποδείξωμεν ἐν προσεχεί ἀνακοινώσει ἡμῶν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Πρβλ. καὶ σχετικὸν ἄρθρον ἡμῶν ἐν «Πανταίνῳ» (Ἀλεξανδρείας), 11 Φεβρ. 1946, σελ. 73-78: ἡ λέξις *Θρησκεία*, ἔνθα ἐλέγχονται καὶ αἱ τέως πλημιμελεῖς ἐτυμολογίαι τῆς πρωτοελληνικῆς ταύτης λέξεως.

1. Εἰς τὰ βιβλία τῶν Παραλειπομένων, τοῦ Ἐσδρα καὶ τοῦ Νεεμῖα διασώζονται λείψανα ἱερογλυφικῶν ἐπιγραφῶν αἰγυπτιακῆς προελεύσεως, ἑλληνιστὶ μεταγεγραμμένων. Πρβλ. Λ. Φιλιππίδου, Ἡ περὶ μεταγραφῶν κλπ., σελ. 48, Ἐν Κριτ. 17,5 «καὶ ἐποίησεν Ἐφῶδ καὶ Θεραφίν», ἀντὶ νὰ μεταφράσωσιν οἱ Ο' τὰς λέξεις ταύτας, ἀφῆκαν αὐτὰς ὡς εἶχον ἐν τῷ δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων μεταγεγραμμένῳ ἐβραϊκῷ κειμένῳ, διότι αἱ λέξεις αὗται ἦσαν ὄροι οἰκειότατοι παντὶ Ἰουδαίῳ ἀναγνώστῃ, μεταφραζόμεναι δὲ θάπέβαλον τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν σαφήνειαν. Πρβλ. Λ. Φιλιππίδου, ἐνθ' ἀν. σελ. 50. Πρβλ. καὶ σελ. 65. Πρβλ. καὶ σελ. 21, 71, 116, 117.

2. Ἰκανοὶ ἰδιωτισμοὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο' ὄφειλοντο εἰς ἐπίδρασιν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ περιβάλλοντος (πρβλ. Λ. Φιλιππίδου, ἐνθ' ἀν. 27, 71)· δι' ὃ καὶ πρὸς ὀρθὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς ἐν Αἰγύπτῳ γενομένης μεταφράσεως τῶν Ο' δεόν νὰ ἐξετασθῶσιν αἱ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τοπικαὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνθηκαὶ καὶ τὸ ἐν γένει περιβάλλον, ἐξ οὗ ἀνέθορον ἡ μετάφρασις (Λ. Φιλιππίδου, ἐνθ' ἀν., σελ. 71).

βοσίους) καὶ προσαρμύζεται ἢ παρομοίωσις πρὸς τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν τῶν ὑπονάων τάφων (κρυπτῶν, κατακομβῶν)·

ζ) πρὸς τῷ λοιπῷ περιεχομένῳ τῆς ὅλης πραγματείας, συναποδεικνύει καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τὴν ἀλεξανδρινὴν πατριδα αὐτῆς¹.

Ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἐξελληνισμένου τύπου τῆς μεταγραφῆς (τεβά—Θηβαίους)², παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

α) ὡς πρὸς τὸ Η, δι' οὗ ἀποδίδεται ὁ φθόγγος ε τῆς αἰγυπτιακῆς λέξεως, ὑπενθυμίζομεν, ὅτι καὶ ἐν ταῖς μεταγραφαῖς τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου ὁ φθόγγος ε, αι (τσαίραι) μεταγράφετο διὰ τοῦ η, κατ' ἠτακισμόν³.

β) ὡς πρὸς τὸ Ι (Θηβαίους), διὰ τούτου μεταγράφεται προφανῶς ἄφωνόν τι σύμφωνον, εἰς ὃ καταλήγει ἡ αἰγυπτιακὴ λέξις⁴.

1. Ἀνάλογον συμπέρασμα περὶ τῶν ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ὁ Αἰγυπτισμῶν πρβλ. Α. Φιλίππιδου, ἔνθ' ἄν., σελ. 78. Ὅντως δ' ἡ ἀφθονία τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ὕλικου, τοῦ ἀναγομένου εἰς τε τὸν πολιτισμὸν καθόλου καὶ εἰς τὴν θρησκείαν εἰδικώτερον τῆς Αἰγύπτου, ἢ πλήρης περὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θρησκευτικῶν συνθηκῶν ἐνημερότης, ὁ τρόπος τῆς διεξεργασίας τοῦ ὕλικου τούτου, ἢ θρησκευτολογικὴ κατανόησις αὐτοῦ καὶ ἡ ὅλη τῆς πραγματείας ἔκφρασις μαρτυροῦσιν, ὅτι τὸ ὕλικόν αὐτοῦ συνέλεξεν ὁ συγγραφεὺς ἐξ αὐτοψίας καὶ αὐτηκοίας, οἰκειωθείς δ' αὐτὸ καὶ εἰδήμων αὐτὸς καταστάς, ἐπεξεργάσθη ἔπειτα μετὰ βαθυστοχάστου κρίσεως, διανθίσας αὐτὸ δι' ἀντιστοιχῶν πληροφοριῶν καὶ ἐπεξηγήσεων ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἐμπλαισίωσας εἰς συγκριτικὸν πλαίσιον. Καὶ ναὶ μὲν ἢ εἰς χρόνον παρατατικὸν διατύπωσις ἐντυπώσεων ἐξ Αἰγύπτου (354 C=B 479, 1) ἐμποδίζει τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐγράφη καὶ ἐκεῖθεν ἐστάλη πρὸς τὴν ἐν Δελφοῖς ἱερείαν Κλέαν ἢ πραγματεία αὕτη καί, συνεπῶς, ἀπομένει ὡς πιθανώτερα ἡ ἐκδοχὴ, ὅτι συνεγράφη αὕτη ἐν Δελφοῖς ὑπὸ τύπον ἐπιστολιμαίας διατριβῆς· διὰ τοῦτο ὅμως δὲν παύει ἡ Αἴγυπτος καὶ πιθανώτατα ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἐν ἧ καὶ ἄλλως εἶναι γνωστὸν ὅτι διέτριψεν ὁ Πλούταρχος, νὰ ἦναι πατρὶς τῆς πραγματείας ταύτης, τὸσον σαφεῖς, θετικὰς καὶ πυκνὰς ἐμπεριεχούσης ἐξ αὐτῆς ἐντυπώσεις.

2. Πρβλ. E. Naville, L'Écriture Égyptienne. Essai sur l'origine et la formation de l'une des premières écritures méditerranéennes (Paris, Geuthner 1926) καὶ G. Conteneau, ἐν: Mercure de France, 38e Année, Tom. CXVI, No 692, 15 April 1927 (Paris VI), σελ. 483. Καὶ τῶν ἐλληνικῶν λέξεων ἡ ὀρθογραφία ἐν κέντρῳ ἐπιστημονικῆς ζωῆς, οἷα ἡ Ἀλεξάνδρεια, προσελάμβανε διαρκῶς νέα στοιχεῖα, ἢ ἐξέλιξις δ' αὐτῆς δὲν ἦτο ἀνεπηρέαστος καὶ ἀπὸ τῆς αἰγυπτιακῆς γλώσσης. Πρβλ. Α. Φιλίππιδου, ἔνθ' ἄν., σελ. 55.

3. Περὶ τούτου ἐπιθι Α. Φιλίππιδου, ἔνθ' ἄν., σελ. 82, ὑπόσημ. 1, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

4. Οὕτω κατ' ἀναλογίαν καὶ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ γλώσσῃ προὔφεροντο ἐν Αἰγύπτῳ ὡς γιῶδ, μεταγράφόμενα διὰ τοῦ Ι, καὶ τὰ ἄφωνα λαρυγγόφωνα **ס**, **ף** καὶ **פ** (ἄλεφ, χαι καὶ ἄγιν). Περὶ τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἵδε: Günther Roeder, Ägyptisch-praktische Einführung in die Hieroglyphen und die ägyptische Sprache mit Lesestücken und Wörterbuch, 2. Aufl. (München, C. A. Beck 1926) § 29, σελ. 14 καί: Adolf Erman, Ägyptische Grammatik (=Porta linguarum orientalium, Pars XV) 3. Aufl. (Berlin, Reuthner & Reinhardt, London, Williams & Norgate—New York, Lemke & Buechner 1911).

β) § 20, 359 B (=B 491, 17): νισιτιάνην.

Πράγματα παρέσχεν ἡμῖν καὶ ἡ λέξις αὕτη ἐν τῇ φράσει :

«τὴν δὲ πρὸς Φίλαις νισιτιάνην ἄλλως μὲν ἄβατον ἄπαισι καὶ ἀπροσπέλαστον εἶναι καὶ μὴδ' ὄρνιθας ἐπ' αὐτὴν καταίρειν μὴδ' ἰχθῦς προσπελάζειν».

Βεβαίως ἤ τε πρὸς τὴν νῆσον τῶν Φιλῶν γειννιάσις καὶ ἡ φράσις : «μὴδ' ἰχθῦς προσπελάζειν» οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ νησίδος¹ τοῦτο ἀξιοῖ ὁ ὅλος νοῦς τοῦ χωρίου.

¹ Ἄλλὰ τί σημαίνει νισιτιάνη;

Τινὲς διορθοῦσιν εἰς νησίδα², ὁ δὲ Schwarz θεωρεῖ τὴν λέξιν ὡς συγκοπτὴν τοῦ κατὰ Στράβωνα 17,50 νῆσ(ο)ν (κα)τά (Συή) νη. Ἄλλὰ τὰς διορθώσεις ταύτας δὲν εὐνοεῖ ἢ διὰ ἰ γραφὴ τῆς λέξεως, ἣν παραφυλάσσει ὁ Βερναρδάκης. Ὅθεν ἀναζητητέα ἄλλη τῆς λ. ἐτυμολόγησις καὶ ἐξήγησις, παραφυλάσσουσα το ἰ τῆς ρίζης νισ—, χωρὶς καὶ νάνατροπή τὴν σημασίαν (νῆσος, νησίς), ἣν φαίνεται ἀπὸ τῶν συμφραζομένων ἔχουσα ἡ λέξις.

² Ὡς τοιαύτην προτεινόμεν τὴν ἐτυμολόγησιν τῆς λέξεως ἀπὸ τῶν : ρ. νίσσομαι³ = πορεύομαι, ἔρχομαι—πλέω, καὶ τῆς λ. ἢ τίτανος=ἢ ἄσβεστος. Ὅθεν νισιτιάνη=ἢ νισσομένη τιτιάνη, ἢ ἐπιπλέουσα ἄσβεστος, ἢ ἄσβεστονῆος, τὸ ἄσβεστονῆος.

Ὅπως φημινευομένης τῆς λέξεως, ἐξηγείται διὰ τί καὶ ἄβατος εἶναι ἡ νῆσος καὶ ἀπροσπέλαστος οὐδὲ πτηνὰ δύνανται νὰ προσγειῶνται εἰς αὐτὴν οὐδ' ἰχθῦς νά την πλησιάζουν.

γ) § 52, 372 C (=B 526, 14).

³ Ὁρθῶς ὁ Sieveking (σελ. 52, 19) προσθέτει τὴν λ. ἐπίτακις⁴, ἣν ἀξιοῖ τὸ ἐπόμενον (B 526,17) τσαντάκις⁵.

δ) § 56, 374 B (=B 531,8).

«τὸν μὲν οὖν Ὄρον εἰώθασι καὶ Μῖν προσαγορεύειν».

⁴ Ὁ Pinderus καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κωδίκων γράφουσι καίμιν, ἢ γεμα-

1. Τὰ περὶ αὐτῆς λεπτομερέστερον ἀναφέρει ὁ Διόδωρος 1, 22, 3 ἐξ. καὶ ὁ Seneca, Nat. quaest. IVa 2, 7.

2. Ὁ Duebnerus εἰς : «νησίδα** τὴν» : «τὴν δὲ πρὸς Πύλαις νησίδα** τὴν ἄλλως μὲν ἄβατον κλπ.», σημειῶν, ὅτι οἱ ἀστερισκοὶ ὑπερφαίνουσι τὸ ἐκπεσὸν τῆς νησίδος ὄνομα.

3. Ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης καὶ τό : νέομαι, νεσ—, μέλλον δωρικὸς : νήσομαι, ὅθεν καὶ νόστος.

4. «ὅτι δὲ τὴν βοῦν ὑπὸ τροπᾶς χειμερινᾶς ἐπτάκις περὶ τὸν ναὸν περιφέρουσι».

5. «τοσαυτάκις δὲ περιείσιν, ὅτι τὴν ἀπὸ τροπῶν χειμερινῶν ἐπὶ τροπᾶς θερινᾶς πάροδον ἐβδόμῃ μηνὶ συμπεραίνει».

νική μετάφρασις (133) Kāmi¹, ἡ γαλλικὴ Caimin. Ἐρωτᾶται: τίς ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις;

Μίν, θεὸς τῆς γονιμότητος, εἶναι ὁ πολιοῦχος τῶν δύο πόλεων: Κοπτοῦς καὶ Ἀχιμίμ, συναρτώμενος πρὸς τὸν Ὁρον, βασιλέα θεὸν καὶ «κύριον τῆς ἄνω Αἰγύπτου».

Ὁ Μίν τῆς Ἀχιμίμ καλεῖται «ὁ ἰσχυρὸς Ὁρος», ὅτε δὲ ἡ Ἀβυδος, διαμορφωθείσα εἰς τόπον λατρείας τοῦ Ὀσίριδος, προσέλαβε μείζονα σημασίαν, παρέλαβεν ὁ Μίν—Ὁρος ἐξ Ἀχιμίμ εἰς Ἀβυδον ὡς ἔπηλυς θεός, μετὰ τῆς Ὀσιριακῆς προσθήκης, τὸν τίτλον, ὅτι «ἐξεδίκησε τὸν πατέρα του» (=Χαρενδότης), ὅστις χαρακτηρίζει τὸν Ὁρον.

Ἐν Καϊρινῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Μέσου Βασιλείου προσφωνεῖται ὁ Μίν: «χαίροις σύ, Μίν, σὺ συνοδὲ τοῦ Ὁρον ἐν εἰρήνῃ».

Ἡ συνάρτησις αὕτη Μίν—Ὁρον ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐνώσεως τῶν κρατῶν τῆς ἄνω Αἰγύπτου, εἶχε δ' ὡς συνέπειαν τὴν εἰς Κοπτὸν καὶ Ἀχιμίμ εἰσαγωγὴν καὶ τῆς Ἴσιδος ὡς «θεᾶς μητρός», ἣτις ὅμως εἶναι συγχρόνως καὶ σύζυγος τοῦ θεοῦ Ὁρον—Μίν, ὁπότε ὁ Ὀσιρις ἐξοβελίζεται ὡς ἄχρηστος. Βραδύτερον ὁ Μίν ὡς σύζυγος τῆς Ἴσιδος παρίσταται ὡς σπείρας τὸν Ὁρον ἀντὶ τοῦ νεκροῦ Ὀσίριδος².

Κατὰ ταῦτα, ἡ γραφὴ Μίν τοῦ ἀειμνήστου Βερναδάκη εἶναι ἡ ὀρθή.

ε) § 58, 374 F—375 A (=B 533, 6 ἐξ.)

Τοῦ ἀνωμαλωτάτου κειμένου τὸν νοῦν οὐδαμῶς κατενόησαν αἱ ἄχρι τοῦδε ἐργασίαι.

Ἡ φυσικὴ θέσις τῶν λέξεων εἶναι ἡ ἐξῆς:

«ὧν ἐχομένους χρη οὔτω διανοεῖσθαι· καὶ τὴν θεὸν ταύτην τοῦ πρώτου θεοῦ μεταλαγχάνουσαν ἀεὶ καὶ συνοῦσαν ἔρωτι τῶν περὶ ἐκεῖνον ἀγαθῶν καὶ καλῶν, οὐχ ὑπεναντίαν, ἀλλὰ—ὡσπερ λέγομεν 1) ἄνδρα νόμιμον καὶ δίκαιον, ἐρᾶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ 2) γυναῖκα χρησιτὴν, ἔχουσαν ἄνδρα καὶ συνοῦσαν, ὅμως ποθεῖν—οὔτως ἀεὶ (καὶ τὴν θεὸν ταύτην) γλιχομένην ἐκεῖνου καὶ περὶ ἐκεῖνον λιπαροῦσαν, καὶ ἀναπιμπλαμένην τοῖς κυριωτάτοις μέρεσι καὶ καθαρωτάτοις»,

ἡ δὲ μετάφρασις ἔχει οὕτω:

«Ταῦτα στερεῶς (εἰς τὴν μνήμην μας) διακρατοῦντες (εἰς ταῦτα ἀναποσπάστως προσκεκολλημένοι), πρέπει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ σκε-

1. ὅπερ περιέργως ὑπενθυμίζει τὴν ἰαπωνικὴν ὀνομασίαν Κάμι διὰ τὴν ἐνοσίαν: θεός.

2. Πρβλ. Hermann Kees, Der Götterglaube im Alten Ägypten (Leipzig, J. C. Hinrichs 1941), σελ. 91, 106 ἐξ., 109, 138 ὑποσ. 5, 145, 150 ἐξ., 189, 200, 219, 222, 331, 335, 338 ἐξ.—339 ὑποσημ. 1, 349.

πτώμεθα, ὅτι καὶ ἡ θεὰ αὕτη μετέχει (κοινωνεῖ) ἀδιαλείπτως τοῦ ὑψίστου (τοῦ κορυφαίου) θεοῦ καὶ συνευρίσκειται μετ' αὐτοῦ ἀπὸ σφοδρᾶν ἐπιθυμίαν πρὸς τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ ὠραῖα, τὰ ὁποῖά τον περικοσμοῦν, οὐδέποτε (δὲ) ἀντιτίθεται (οὐδέποτε ἔρχεται ἀντιμέτωπος) εἰς αὐτόν, ἀλλὰ—ἀκριβῶς ὅπως διηγούμεθα, ὅτι (λχ) ἓνας ἄνδρας, (ἂν καὶ ἦδη) νομοταγῆς καὶ δίκαιος (σωστός, τηρῶν ὅλα τὰ καθήκοντά του), ὅμως ἐξακολουθητικῶς ἀρέσκειται νὰ ἐντροφεῖ εἰς τὸ νὰ ποθῆ τὴν δικαιοσύνην καὶ (ὅτι) μία ἐνάρετος γυναῖκα, ἂν καὶ ἔχει σύζυγον καὶ εὐρίσκειται διαρκῶς μαζί του, ὅμως (διαρκῶς) ποθεῖ (αὐτόν—ἀισθάνεται ἀκατάπαυστον ἔλξιν καὶ πόθον πρὸς αὐτόν)—κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (πρέπει νὰ σκεπτόμεθα, ὅτι : καὶ ἡ θεὰ) αὕτη διακατέχεται πάντοτε ἀπὸ σφοδρᾶν πρὸς ἐκείνον (πρὸς τὸν θεὸν Ὅσιριν) ἐπιθυμίαν καὶ ἐκλιπαρεῖ (ἐπιμόνως καὶ διαρκῶς παρακαλεῖ) νὰ τον περιτριγυρίσῃ (νὰ διατελῆ πλησίον του, ὀλόγυρά του), ἂν καὶ διαρκῶς ὑπερπληροῦται (=γεμίζει κάθε τόσο μὲ τὸ παραπάνω ἕως ἐκεῖ πὸν δὲν παίρνει ἄλλο) ἀπὸ τὰ κυριώτατα καὶ καθαρώτατα μέρη (τοῦ θεοῦ).

ς) § 60, 375 (B 534, 9ξ.)

α) Ἡ πρώτη φράσις τῆς § ταύτης :

«Καθόλου δ' ἀμείνων (=τοῦ Τυφῶνος) οὕτως (=ὁ Ὅσιρις) ἐστιν, ὥσπερ καὶ Πλάτων ὑπονοεῖ καὶ Ἀριστοτέλης»

ἀνήκει εἰς τὴν προηγουμένην § 59, μεθ' ἧς συνέχεται ὀργανικῶς καὶ ἦν συγκλείει ἀνακεφαλαιωτικῶς.

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης φράσεως (*«κινεῖται δὲ τῆς φύσεως τὸ μὲν γόνιμον καὶ σωτήριον ἐπ' αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ εἶναι κλπ»*) ἔρχεται ἡ νέα ἐνότις τῆς § 60.

β) ἀπὸ τοῦ στίχου 13 (B 534) ὁ λόγος ἔρχεται ἐπὶ τὴν ἐτυμολόγησιν τῆς λέξεως Ἰοῖς ἐνθεν μὲν ἀπὸ τοῦ εἰδέναι (ιδ—)=σοφία, ἐπιστήμη, ἐτέρωθεν δ' ἀπὸ τοῦ ἴεσθαι=κίνησις, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἐτυμολόγησιν τῆς λ. θεός=ὁ ΘεαΤΟΣ καὶ γνωστΟΣ (=δυναμένος νὰ γνωσθῆ) καὶ ὁ θέων (=ὁ κινούμενος).

Ἐφεξῆς ἀναγινώσκομεν ἐν B 534, 20—21 :

«Ὅτι καὶ Πλάτων φησὶ τὴν ὄσιαν δηλοῦν τοὺς παλαιοὺς ἰσίαν καλοῦντας»

ὄσιαν=οὕτως ὁ ἀείμνηστος Βερναρδάκης. Ὁ Baxterus καὶ ὁ Sieveking, συμφώνως πρὸς πάντας τοὺς κώδικας : οὐσίαν.

ἰσίαν—οὕτως οἱ Βερναρδάκης καὶ Sieveking, ὁ Squire ἔσσιαν.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀναφέρεται προφανῶς ὁ Πλούταρχος εἰς τὸ Πλάτωνος, Κρατύλου 401 C—D, ὅπερ ἔχει ὡς ἐξῆς :

«ὁ ἡμεῖς οὐσίαν καλοῦμεν, εἰσὶν οἱ ἔσσιαν καλοῦσιν, οἱ δ' αὖ

ὡσίαν εὐόικαμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ παλαιὸν *ἔσσιαν* καλεῖν τὴν οὐσίαν ὅσοι δ' αὖ *ὡσίαν* σχεδὸν τοι αὖ οὗτοι καθ' Ἡράκλειτον ἀνῆγοῖντο τὰ ὄντα *ἴεσθαι* τε πάντα καὶ μένειν οὐδέν· τὸ οὖν αἴτιον καὶ τὸ ἀρχηγὸν αὐτῶν εἶναι τὸ *ὠθοῦν*, ὅθεν δὴ καλῶς ἔχειν αὐτὸ *ὡσίαν* ὠνομάσθαι».

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταφαίνεται, ὅτι αἱ ὀρθαὶ γραφαὶ τοῦ χωρίου παρὰ Πλουτάρχου εἶναι *οὐσίαν* (ἀντὶ τῆς γραφῆς τοῦ Β *όσίαν*), καὶ *ἔσσιαν* (ἀντὶ τῆς κατὰ Β *ἴσιαν*), κατὰ τὴν δωρικὴν διάλεκτον, ἣν διεφύλασσον καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἢ, μᾶλλον, *ὡσίαν*, ἐπίσης δωριστί, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἀμέσως ἐπομένων :

«οὐτω καὶ τὴν *νόησιν* καὶ τὴν *φρόνησιν* ὡς *νοῦ φορὰν*
(*νό—σεις*) καὶ *κίνησιν* (*ἴεμαι*) *οὔσαν ἱεμένου καὶ φερομένου*»¹.

1. Περὶ τὸ παλαιὸν ἔμμετρον λογοπαίγνιον :
οἷ τὸ φέρον σε φέρει φέρε καὶ φέρον·
ἦν δ' ἀγανακτῆς, καὶ σαυτὸν λυπεῖς
καὶ τὸ φέρον σε φερεῖ.

EXCURSUS

ΑΡΙΣΤΕΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΦΙΛΟΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΝ ΑΙΓΥΠΤΩ, ΕΘΟΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΓΡΑΦΩΝ

Πρὸς τὰς πρῦποθέσεις, ἐφ' ὧν ἐν τῇ παρούσῃ ἀνακοινώσῃ ἡμῶν στηρίζομεν τὴν ἡμετέραν γνώμην, ὅτι ἡ ἐν § 20, 369A (=B 491, 6—7) τῆς Πλουταρχείου πραγματείας περὶ Ἰσίδου καὶ Ὀσίριδος λέξις: *Θηβαίους* εἶναι ἀμετάφραστος ἐξελληνισμένη (=δι' ἑλληνικῶν γραφικῶν χαρακτήρων μεταγεγραμμένη) διαφύλαξις κοθιερωμένου λατρευτικοῦ αἰγυπτιακοῦ ὄρου, πρωτοελληνικῆς καὶ τούτου προελεύσεως, σχετικαὶ εἶναι καὶ αἱ πληροφοροὶαί τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα περὶ τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ καθόλου, μάλιστα δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, κρατήσαντος κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν ἔθους τῶν μεταγραφῶν. Ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῆς ἐπιστολῆς ταύτης προκύπτουσι σαφῶς τὰ ἑξῆς:

1) ὅτι, ἐντολῇ τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ὁ λόγιος Δημήτριος Φαληρεὺς συνεκέντρωσεν εἰς τὴν περίφημον Βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας βιβλία ἕξ ὄλου τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἅτινα ἠγοράζοντο καὶ μεταγράφοντο (ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν ἐννοίαν), ἦτοι: ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐγράφετο τὸ ξενόγλωσσον κείμενον δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων, ὥστε νὰ διατηρῆται ἀκουστικῶς, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κειμένου, ἢ ξένη γλῶσσα (=μεταγραφὴ ἐν ἰδικῇ, στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ), ἀφ' ἑτέρου δ' ἔπειτα μεταφράζοντο, τ. ἔ. ἡρμηνεύοντο (ἐρμηνεία) (Ἀριστ. 9—10).

2) ὅτι ἡ ἐντολὴ τοῦ βασιλέως συμπεριελάμβανεν ὀνομασί «καὶ τὰ τῶν Ἰουδαίων νόμιμα, μεταγραφῆς (ἐν τῇ ἀνωτέρῳ εὐρύτερᾳ ἐννοίᾳ) ἄξια» (10).

3) ὅτι πρὸς τὴν μεταγραφὴν (ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ) ἀντιδιαστέλλεται σαφῶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Ἀριστέα ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου, κρινομένη ἐπίσης ἀπαραίτητος («ἐρμηνείας προσδεῖται»), καθόσον, ὡς λέγεται, οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὴν χώραν τῶν χρησιμοποιοῦσι τὴν ἰδικὴν τῶν γλῶσσῶν καὶ τοὺς ἰδικούς τῶν γλωσσικῶν χαρακτήρων καί, συνεπῶς, ἀμετάγραφος δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων καὶ ἀνερμηνευτος (ἀμετάφραστος) Βίβλος θὰ ἦναι ἄχρηστος εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀγνοοῦντας τὴν ἑβραϊκὴν γραφὴν (10—11) ¹.

Ἡ ἀντιδιαστολή αὕτη εἶναι σαφεστέρα καὶ ἐκ τῶν λεγομένων κατωτέρω (13):

1. Ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς Ἀριστέα 30—31 προκύπτει, ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπῆρχε πρὸς τῆς ἐργασίας τῶν Ὀ' ἐσφαλιμένον, δηλ. του ἐν Παλαιστίνῃ ἐπισήμου ἑβραϊκοῦ κειμένου οὐσιωδῶς διαφέρον ἀντίγραφον δι' ἑβραϊκῶν χαρακτήρων μέρος τῆς ἑβραϊκῆς Βίβλου, εἰς ὃ οὐδεμίαν εἶχον ἐμπιστοσύνην οἱ λόγοι τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ὅπερ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναγνώσωσιν οἱ Αἰγύπτιοι Ἑλληνισταὶ («τυγχάνει γὰρ ἑβραϊκοὶς γράμματαί καὶ φωνῆ λεγόμενα ἀμελέστερον δὲ οὐχ ὡς ὑπάρχει σεσημάνται, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδόντων προσαναφέρεται πρηνείας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτυχε»), ἔτι δὲ καὶ ἀπάνθισμα κατ' ἐκλογὴν τῆς Πεντατεύχου, προηρμηνευμένον ἑλληνιστί, ἀλλὰ σφαλερῶς (Πρὸβλ. Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἐνθ ἀν., σελ. 1 ἐξ., 920 ἐξ., 1004 ἐξ.) Διὸ καὶ ζητεῖται ἡ προσωπικὴ πρόνοια καὶ ἐπιστασία τοῦ βασιλέως πρὸς κριτικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ καὶ διακρίβωσιν τῆς ὀρθῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως καὶ ἡ ἐκ Παλαιστίνης μετακλήσις τοῦ ἐπισήμου ἑβραϊκοῦ κειμένου πρὸς ἀπόκτησιν ὁλοκληροῦ τῆς Βίβλου εἰς ἑλληνικὴν μεταγραφὴν καὶ μετάφρασιν.

«τῆς γὰρ νομοθεσίας κειμένης πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις, ἦν ἡμεῖς οὐ μόνον μεταγράψαι (ἐν εἰδικῇ ἐννοίᾳ) ἐπινοοῦμεν, ἀλλὰ καὶ διερμηνεῦσαι»¹,

ἐνθα παραδηλοῦται καὶ ἡ ἀνάγκη, ὅπως ἡ Βίβλος ἦναι προσιτὴ οὐχὶ μόνον τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίων χώραν (11), ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις, ἦτοι καὶ τοῖς ἐν τῇ Διασπορᾷ ἑλληνισταῖς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῷ Βασιλεῖ (312) καὶ τοῖς λοιποῖς μὴ Ἰουδαίοις διανοουμένοις, τοῦτο δὲ θὰ καθίστατο δυνατόν μόνον ἐάν μεταγράφετο τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον τῆς Βίβλου δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων καὶ ἔπειτα μεταφράζετο αὕτη².

Διερμηνεύεται δ' ἐν τῇ ἐπιστολῇ μετ' ἐμφάσεως ἢ πρὸς μεταγραφὴν καὶ ἐρμηνείαν τῆς Βίβλου ἐπιτακτικῇ ἀνάγκῃ «πρὸς τὸ περιέργως τὰ θεῖα κατανοεῖν» (3), ἢ ἐκ τούτου μεγίστη ὠφέλεια οὐ μόνον τῶν ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ πάντων «τῶν κατὰ τὴν σεμνὴν νομοθεσίαν διεξαγόντων» (5) καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ ἐπιτευχθέντος γεγονότος τούτου μεγάλη χαρὰ καὶ ἱκανοποίησις ἐξαιρέτως μὲν τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ Βασιλέως, ἐν γένει δ' ὅλου τοῦ διανοουμένου κόσμου (178, 312) καὶ τοῦ πλήθους ἀκόμη (308).

4) ὅτι ἡ μεταγραφὴ (ἐν στενῇ ἐννοίᾳ=ἡ μετατροπὴ τοῦ δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων ἐβραϊκοῦ κειμένου εἰς ἐβραϊκὸν πάλιν ἀκουστικὸν κείμενον, ἀλλὰ δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων) καὶ ἡ ἐρμηνεία (ἐν στενῇ ὡσαύτως ἐννοίᾳ=ἡ μετάφρασις) συναποτελοῦσι δύο στάδια ἐνός ἔργου, ὅπερ καλεῖται: «ἡ τῶν Ἰουδαίων βιβλίον ἀντιγραφὴ» (28), «μεθερμηνεία γραμμασιν ἑλληνικοῖς ἐκ τῶν ἐβραϊκῶν γραμμάτων» (38) ἢ μεταγραφὴ, ἐν εὐρύτερᾳ ἐννοίᾳ (=συναποτελέσεις διὰ μεταγραφῆς καὶ μεταφράσεως ἐνός νέου ἔργου, μιᾶς ἑλληνικῆς Βίβλου) (45—46, 307, 309. Πρβλ. 39) ἢ ἐρμηνεία, ἐν εὐρύτερᾳ ἐννοίᾳ (301, 310, 318)³.

Καὶ ἡ μὲν μεταγραφὴ (ἐν στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ) ἐχρειάζετο δι' ὅσους ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐγνώριζον μὲν ἀκουστικῶς τὴν ἐβραϊκὴν γλῶσσαν, δὲν ἐγνώριζον ὅμως καὶ γραμματικῶς ἢ ὀπτικῶς αὐτήν (δὲν ἠδύναντο τ. ἔ. νὰ ἀναγνώσωσι καὶ γράψωσι δι' ἐβραϊκῶν χαρακτήρων)⁴, ἢ δὲ μετάφρασις ἢ ἐρμηνεία ἐχρειάζετο δι' ὅσους ἠγνόουν παντελῶς τὴν ἐβραϊκὴν γλῶσσαν, Ἰουδαίους τε καὶ μὴ.

1. Πρβλ. καὶ 308 περὶ τοῦ τόπου, «οὐ καὶ τὰ τῆς ἐρμηνείας ἐτελέσθη».

2. Πρβλ. Φίλωνος, Βίος Μωϋσέως 2, 5: «δεινὸν ἡγησάμενοι τινες, εἰ οἱ νόμοι παρὰ τῷ ἡμίσει τμήματι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξετασθήσονται μόνον τῷ βαρβαρικῷ, τὸ δ' Ἑλληνικὸν εἰσάπαν ἀμοιρήσει, πρὸς ἐρμηνείαν τὴν τούτων ἐτρέποντο»—2, 6: «ἵνα τὸ πλεῖστον ἢ καὶ τὸ σύμπαν γένος ἀνθρώπων ὠφεληθῆ». Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία εἰς Γεν. 4, 4 (ΕΠ. 53, 42): «ὥστε μὴ μόνον τοὺς τὴν ἐβραίων γλῶτταν ἠσκημένους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντας τὴν ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαν καρπώσασθαι».

3. Πρβλ. Φίλωνος, ἐνθ. ἀν. 2, 6: «μεθαρμογή» τῆς Χαλδαϊκῆς εἰς Ἑλλάδα γλῶτταν—«διερμηνεύσεις» τοῦ νόμου. Ἰωσήπου, Ἰουδ. Ἀρχ.: μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν (1, 10), ἐξήγησις (1, 12), ἐρμηνεία (κατὰ Ἀπίωνος 2, 46).

4. Πρβλ. Ἀριστέα 127: «τοῦτο δ' ἐπιτελεῖται διὰ τῆς ἀκροάσεως πολλῶ μᾶλλον ἢ διὰ τῆς ἀναγνώσεως», πρὸς ἢ πρβλ. Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, ἐνθ. ἀν., σελ. 1002. Φίλωνος, ἐνθ. ἀν., 36: «χαρακτήροι γὰρ ἐβραϊκοὶς γεγραμμένα καὶ φωνῇ τῇ ἐθνικῇ ἔστιν ἡμῖν ἀσαφῆ». Ἀπαραίτητος ἦτο ἡ μεταγραφὴ καὶ διὰ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀφοῦ μάλιστα τὸ ἐπίσημον ἐβραϊκὸν κείμενον θὰ ἐπεστρέφετο. Τούτου ἕνεκα παρεσκευάσθησαν καὶ ἀπὸ τούτου πολλαπλᾶ αὐτοῦ ἀντίγραφα, περὶ ὧν ὁ Τερτυλλιανὸς (Ἀπολογ. 18) μαρτυρεῖ, ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἀπέκειντο ἐν τῇ πρὸς τῷ Σεραπίῳ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πτο-

5) ὅτι πρὸς τοιοῦτο διμερὲς ἔργον ἔχρειάζοντο ἄνδρες ἐγκρατεῖς ἀμφοτέρων τῶν γλωσσῶν, ὄντως δ' ἐξελέγησαν ὑπὸ τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ Ἀρχιερέως Ἐλεαζάρου 72, ἐξ ἐκάστης φυλῆς 6, «οἵτινες οὐ μόνον τὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων ἔξιν περιεποίησαν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἑλληνικῶν ἐφρόντισαν οὐ παρέργως κατασκευῆς» (121) ¹.

6) ὅτι, παρακλήσει τοῦ βασιλέως, ἐκομίσθησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐκ Παλαιστίνης πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διφθέραι, «ἐν αἷς ἡ νομοθεσία, γεγραμμένη χρυσογραφίᾳ τοῖς Ἰουδαϊκοῖς γράμμασι, θαυμασίως εἰργασμένου τοῦ ὑμένοσ καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα συμβολῆς ἀνεπαισθήτου κατεσκευασμένης» (176), μόλις δὲ οἱ Ὁ «ἀπεκάλυψαν τὰ τῶν ἀνειλημάτων καὶ τοὺς ὑμένας ἀνείλιξαν» πρὸ τοῦ βασιλέως, οὗτος, ἐκθαμβὸς περιεργασθεὶς τὴν ἑβραϊκὴν Βίβλον, προσεκύνησεν ἐπτάκις, εὐχαριστήσας τοὺς Ὁ', τὸν ἀποστείλαντα αὐτοὺς ἀρχιερέα Ἐλεαζάρου, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὸν Θεόν, «οὐτινὸς ἔστι τὰ λόγια ταῦτα» (177) ².

Σημ. α'. Κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν χρονικόν ³,

α) ὁ Πτολεμαῖος ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως Ἐλεαζάρου νὰ σταλῇ εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ ἐπίσημον ἑβραϊκὸν κείμενον καὶ ἐρμηνευταὶ αὐτοῦ Ἰουδαῖοι·

β) οὗτοι μετέφρασαν ἀπὸ τοῦ ἐπισήμου ἑβραϊκοῦ κειμένου καὶ ἡ μετάφρασις ἀπετέθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν Βιβλιοθήκην·

γ) μετὰ τὴν μεταφραστικὴν ἐργασίαν, ὁ βασιλεὺς, ἰδὼν τὸ ἐπίσημον χρυσογραφικὸν ἑβραϊκὸν κείμενον καὶ θαυμάσας, διέταξε νὰ μεταγραφῇ τοῦτο δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων (χρησιμοποιοῦντας προφανῶς τοὺς αὐτοὺς μεταφραστάς) καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψεν αὐτό.

Σημ. β'. Ὁ Ρουφῖνος καὶ ὁ Ἰ. Ἐπιφάνιος πληροφοροῦσιν, ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ἐζήτησε καὶ ἔλαβε πρῶτον τὰς ἱεράς Γραφάς, ἐπειδὴ δὲ ταύτας ὁ Ἀρχιερεὺς ἀπέστειλεν «ἑβραίας» (P=ἑβραῖστί γεγραμμένας), ὁ βασιλεὺς «κομισάμενος καὶ ἐντυγῶν καὶ μὴ δυνάμενος ἀναγνῶναι, τῶν στοιχείων ἑβραϊκῶν ὑπαρχόντων καὶ διαλέκτῳ τῇ ἑβραϊκῇ γεγραμμένων, δευτέραν ἐπιστολὴν ἀναγκάζεται αὐτοῖς γράψαι καὶ αἰτῆσαι ἐρμηνευτάς» (E), «ἐζήτησεν ἔπειτα ἐρμηνεῖς» (P), «τοὺς δυναμένους αὐτῷ (μετα)φράσαι τὰς Βίβλους εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον διὰ τῆς ἑβραϊδος, περιεῖχε δὲ ἡ ἐπιστολὴ τάδε· Ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος τοῖς τῆς εὐσεβείας διδασκάλοις τοῖς ἐν Ἱερουσόλυμοις πλεῖστα χαίρειν. Θησαυροῦ κεκρυμμένου καὶ πηγῆς ἐσφραγισμένης τίς ὀφέλεια ἐν ἀμφοτέροις; οὕτω καὶ ἡ παρ' ὑμῶν

λεμαίου, ἅτινα οἱ Ἰουδαῖοι «εἰ καὶ ἀναγινώσκοντες οὐ συνίασι τὰ εἰρημένα» (Ἰουστίνου, Ἀπολ. α'). Πρβλ. καὶ Χρυσοστόμου, Λόγος Α' κατὰ Ἰουδαίων.

1. Πρβλ. Φίλωνος, ἐνθ. ἀν. 2, 6: «οἱ πρὸς τῇ πατρίῳ καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἐπεπαίδευτο παιδείαν».

2. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ παρὰ τοῖς ἑλληνισταῖς Ἰουδαίοις τῆς Διασπορᾶς μοναδικὴ θέσις τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ' ἐν τε ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν τῇ καθόλου ἄχρις εἰς τοὺς χρόνους τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ἐφεξῆς τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους καθικνουμένη πνευματικῇ κινήσει, ὁ πρὸς τὴν μετάφρασιν ταύτην ἀπονειμηθεὶς σεβασμὸς καὶ τὸ κῦρος, οὐ ἀπῆλαυσεν αὐτῇ, χρησιμοποιοηθεῖσα ἀντὶ τῆς ἑβραϊκῆς Βίβλου ὡς ἰσόκυρος πρὸς αὐτὴν καὶ θεέμπνευστος εἰς ὅλην τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν καὶ φιλολογίαν. Πρβλ. Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων, ἐνθ. ἀν., σελ. 241 ἐξ-832.

3. Πρβλ. Κ. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκ., αὐτόθι, σελ. 1054.

ἀπεσταλμένη ἡμῖν τῶν βιβλίων ὑπόθεσις, ἡμῶν γὰρ μὴ δυναμένων ἀναγνῶναι τὰ παρ' ὑμῶν ἡμῖν ἀποσταλέντα εἰς οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν γίνεται (τὸ τοιοῦτο). ἀλλὰ καταξιώσατε ἐρμηνευτὰς ἡμῖν ἀποστέλλαι τοὺς (ἐκ νέας ἡλικίας ὑμῖν) ἀκριβῶς ἐκπεπαιδευμένους τὴν τε τῶν Ἑβραίων καὶ τῶν Ἑλλήνων γλῶτταν. κ.λ.π» (E).

Ἐκ πάντων τούτων καταφαίνεται ἡ ἔξοχος πνευματικὴ κίνησις τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ εὐρεῖα ἔκτασις, ἣν εἶχε τὸ ἔθος τῶν μεταγραφῶν ἀλλογλώσσων κειμένων καὶ λέξεων ἐν Αἰγύπτῳ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην¹.

1. Αὐτόθι 1044, 1047.

R É S U M É

Dr Theol. (Athen)—Phil. (Lipsie) *Leonidas J. Philippidis* (Professeur ordinaire de l'histoire des Religions à la Faculté théologique de l'Université d'Athènes), Observations critiques sur le texte du traité de Plutarque, d'Isis et d'Osiris (Communication à l'Académie des Sciences d'Athènes).

Avant de commenter ce traité de Plutarque sous la lumière des résultats actuels de la Science des Religions, Prof. Philippidis a observé qu'en plusieurs passages du texte quelques phrases ou bien périodes entières, évidemment interpolées, rompent la continuité du récit. Après les avoir examinées de plus près en rapport avec leur milieu, il a constaté qu'elles éclaircissent ou accomplissent des mots ou des idées du texte et sont par conséquent glossae marginales, postérieures que lui, glissées du marge dans le texte, mais pas toujours au lieu convenable.

Telles sont les périodes suivantes:

a/ § 4 toute la période: «τὸ δὲ λίνον—περὶ ὧν ἕτερος λόγος» à la fin de ce § pour expliquer le mot λίνον au commencement du récit du même §.

b/ § 12 la phrase: «ὃν Ἀπόλλωνα—καλοῦσι» sur Dieu Aruëris.

c/ § 14 les périodes:

1) «ἕτεροι δὲ τοῦνομα σημαίνειν—κόπτειν λέγουσι» sur la signification seconde du mot Κορτο;

2) «ἐκ τούτου τὰ παιδάρια—φθεγγόμενων ὅτι τύχῳσι» sur les jeux divinatoires d'enfants.

d/ § 16 la phrase: «καὶ νῦν ἔτι—κείμενον Ἴσιδος» sur le respect des habitants de Byble envers le cercueil d'Osiris.

e/ § 17 toute entière («τοῦ δὲ παιδίου σιωπῆ—ἐπίκωμον ἐπεισάγουσι») sur le mort (noyade) du prince de Byble—c. à d. excepté la première période («ὄπου δὲ πρῶτον—δακρῦειν»), qui appartient au § 16.

f/ § 18 les périodes:

1) «ἐκ τούτου δὲ καὶ πολλοὺς τάφους—δεικνυμένων ἀπαγορεύση» (=glossa sur: διελεῖν εἰς τεσσαρεσκαίδεκα μέση): des plusieurs tombeaux d'Osiris;

2) «ὄθεν οὐκ ἀδικεῖσθαι—τὴν θεόν» (glossa sur le: «ἐν βάριδι παρυρίνη»): des naviguants dans des barques de papyrus.

g/ § 20: «ὄπον καὶ τὸ σῶμα κείσθαι»—du tombeau reel d' Apis.

h/ § 53:

1) «ἀμφοῖν μὲν οὐσα—τῶν γενέσεων» (glossa corrigeante les ci-précités): de la relation d' Isis au Bien et au Mal;

2) «εἰκὼν γὰρ ἔστιν—τὸ γιγνόμενον»: sur le mot ὁμοιότητος (explication).

A la deuxième partie de cette communication («écritures») offre Prof. Philippidis des étymologies nouvelles et des corrections des mots du texte:

a) § 20 «Θηβαίους ἐοικότα» traduit Mr Philippidis: ressemblant à des chambres garde-cerueils (ossuaires, catacombes), qui est justement convenable au récit, vu qu' il s' agit ici des chambres obscures souterraines au dessous du temple, où on avait la coutume d' ensevelir ou de garder les cerueils ou les os des morts (cryptes, catacombes). Le mot *Θηβαίους* est, selon Mr Philippidis, nom substantif neutre (τὸ *Θηβαῖον*—τὰ *Θηβαῖα*), il est un mot courant égyptien: t e b' (en copte: t a i b e—en hébreux: t h e b à=coffre, caisse, arche ou cerueuil à recevoir des corps humains), d' origine en tout cas protohéliénique (θήβη), transcrit par des lettres grèques pour la conservation du terminus sanctionné pour le culte égyptien selon l'habitude transcriptive très large, qui dominait en Égypte à l' époque héliénistique.

b) § 20 «νισιτιάνη»=νισσομένη τιτάνη: chaux surnageant, île de chaux (ἀσβεστόνησος).

c) § 52 il faut y ajouter au récit de la procession le mot *ἐπτάκις* (sept fois), qu' exige la suite (τοσαντάκις—ἑβδόμῳ).

d) § 56 l' écriture correcte est celle de Bernardakis (dont l' édition critique est estimée comme la meilleure): καὶ *Μιν* parce que Dieu Min, patron des villes Achmim et Kopto, ensuite aussi d' Abydos, était identifié à Horus.

e) § 58 Mr Philippidis restitue la série des mots du texte irrégulier et gagne ainsi une traduction compréhensible.

f) § 60 enfin, en se rapportant à P l a t o, Cratyle 401 c—d. il constate les écritures οὐσίαν—ἑσσίαν (ou bien ὀσίαν) comme les correctes-